

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Výchova dětí a pomoc dětem v náhradní rodinné péči

Iveta Jelínková

vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Praha 2009

Prague college of psychosocial studies

**Aid to children and enlightenment in surrogate
family care**

Iveta Jelínková

The Diploma Thesis Work Supervisor: doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Praha 2009

Anotace: Hlavními tématy jsou osvojení a pěstounská péče, které jsou nejčastějšími formami náhradní rodinné péče. Autorka píše o rodině jako o významné společenské instituci, jejíž existence je nutná pro úspěšnou výchovu dětí. V práci dále popisuje dlouhý proces, kterým musí uchazeči o náhradní rodinnou péči projít. Zmiňuje se o dlouhé době čekání před přijetím dítěte do rodiny. Dále o dědičných zátěžích, které si přenáší dítě do náhradní rodiny z rodiny biologické. O problémech vyplývajících z nevlastního dětství a nevlastního rodičovství. Věnuje se problematice psychické deprivace, kterou děti trpí v nefunkční rodině nebo v ústavní péči, která předchází umístění do nové rodiny.

V praktické části autorka popisuje konkrétní případy osvojení a pěstounské péče. Zaměřuje se na anamnestické údaje budoucích rodičů, na důvody jejich snahy o získání dítěte. Popisuje situaci dětí, které se staly vhodnými pro náhradní rodinnou péči. V závěru práce se zmiňuje o výhodách, nevýhodách a problémech, které mohou být u obou forem náhradní rodinné péče.

Klíčová slova: dítě, péče, pomoc, výchova, rodina.

Abstract: The dominant themes are adoption and foster-care which are the most frequent forms of surrogate family care. The author writes about family as a significant social institution whose existence is important for successful children's upbringing. The author of this essay writes about long process by which aspirants for surrogate family care have to go over. Then she writes about long time of waiting before getting child to family. Next about hereditary stress that brings child from biological family to surrogate family. About problems, that result from stepchildhood and stepparent. She devotes to problematic of psychic deprivation, which are children suffered from in functionless family or institutional care which goes before placing to new family.

In a practical part the author describes concrete cases of adoption and foster-care. She is focusing on anamnesical data of future parents, reasons of their pursuit of child. She describes the situation of children who became suitable for surrogate family care. At the close of the essay she makes reference to conveniences, disadvantages and problems which could be in both forms of surrogate family care.

Key words: child, care, aiding, upbringing, family

„Prohlašuji, že jsem tuto písemnou práci k bakalářské zkoušce vypracovala samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použila.“

V Praze, dne 20.4.2009

Iveta Jelínková

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Jaroslavu Koťovi za pomoc a podporu při psaní. Dále děkuji paní Mgr. Miluši Vokálkové, vedoucí Oddělení sociálně právní ochrany dětí, Obvodního úřadu Praha 1, že byla ochotna poskytnout mi potřebné informace.

Obsah

Úvod	8
1 Definice klíčových pojmů	10
1.1 Dítě	10
1.2 Péče	10
1.3 Pomoc	10
1.4 Výchova	11
1.5 Rodina	11
2 Rodina	12
2.1 Absence rodičovství	13
2.2 Nevlastní rodiny, rodičovství	13
2.3 Nevlastní dětství	14
3 Náhradní rodinná péče	16
3.1 Osvojení	16
3.1.1 Osvojení zrušitelné a nezrušitelné	17
3.1.2 Osvojení nevlastního dítěte	18
3.1.3 Mezinárodní osvojení	19
3.2 Pěstounská péče	19
3.2.1 Klasická pěstounská péče	21
3.2.1.1 Příbuzenská pěstounská péče	22
3.2.2 Poručenská péče	23
3.2.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu	23
3.3 Hostitelská péče	25

4 Zprostředkování náhradní rodinné péče	27
4.1 Žádost o náhradní rodinnou péči	27
4.2 Čekání na dítě	28
4.3 Přijetí dítěte do rodiny	28
5 Psychická deprivace	30
5.1 Příčiny a projevy psychické deprivace	31
6 Praktická část	33
6.1 Kazuistika – osvojení	33
6.1.1 Základní údaje o rodině dítěte	33
6.1.2 Základní údaje o osvojitelích	34
6.1.2.1 Osobní anamnéza žadatelky	35
6.1.2.2 Osobní anamnéza žadatele	36
6.1.2.3 Sociální a rodinná anamnéza žadatelů	36
6.1.3 Hodnocení informací	38
6.2 Kazuistika – pěstounská péče	38
6.2.1 Základní údaje o biologické rodině dítěte	39
6.2.2 Základní údaje o pěstounech	39
6.2.2.1 Osobní anamnéza pěstounky	40
6.2.2.2 Osobní anamnéza pěstouna	41
6.2.3 Průběh pěstounské péče	41
6.2.4 Hodnocení informací	44
Závěr	46
Literatura	48

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala „Výchova dětí a pomoc dětem v náhradní rodinné péči.“

Uvedené téma jsem si vybrala nejen proto, že jsem pracovala s dětmi jako sociální pracovníce na Obvodním úřadě, byla jsem vedoucí sociálního programu Pomoc ohroženým dětem v Olivově dětské léčebně, ale také proto, že sama děti mám a práci s nimi se chci i nadále profesně věnovat.

Problematicke náhradní rodinné péče je věnována a i v minulosti byla vždy věnována velká pozornost. Proto pro mě bylo velmi těžké vybrat v tomto tématu problematiku, kterou bych mohla svými poznatky obohatit. Snažím se proto obecně zabývat zejména osvojením, klasickou pěstounskou péčí a průběhem jejich zprostředkování.

V první kapitole teoretické části své práce definuji klíčové pojmy objevující se nejen v jejím názvu, ale používám je v celé práci. Těmi pojmy jsou dítě, péče, pomoc, výchova a rodina.

Ve druhé kapitole se zabývám rozsáhleji pojmem rodiny, její důležitostí pro každého z nás a hlavně její úlohou pro zdravý rozvoj osobnosti dítěte. Téma mé práce je náhradní rodinná péče, a proto píš o dětech, které žijí v cizím prostředí bez vlastních rodičů. Na druhé straně se věnuji i rodičům a jejich problematice s absencí rodičovství a nevlastním rodinám a rodičovstvím, nevlastním dětstvím a nevlastním dítětem.

Třetí kapitolu věnuji samotné náhradní rodinné péči. V souvislosti s ní se píše o osvojení, ve starších publikacích pak jako o adopci. O osvojení se zmiňuji v souvislosti s osvojením zrušitelným a nezrušitelným, osvojením nevlastního dítěte či osvojením mezinárodním. O každém z těchto způsobů přináším definice a výklady jednotlivých autorů i vlastní zkušenosti. Zabývám se i další formou náhradní rodinné péče a tou je pěstounská péče - a to klasická pěstounská péče, jejíž další formou je příbuzenská pěstounská péče. Dále uvádím poručenskou péči a péči na přechodnou dobu a další formu náhradní rodinné péče, kterou zmiňuji, je hostitelská péče.

Čtvrtá kapitola je věnována procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Než nevlastní rodiče dostanou do své péče dítě, musí projít dlouhým a někdy pro ně nepříjemným procesem. Jsou povinni podat žádost s mnoha přílohami a doporučeními, projít psychologickým vyšetřením, přípravnými kurzy pro budoucí náhradní rodiče. Po schválení žádosti pak přichází dlouhá doba čekání na vhodné a právně volné dítě a v těch šťastnějších případech dochází k vlastnímu přijetí dítěte do rodiny.

V páté kapitole zmiňují psychickou deprivaci, o níž většina autorů píše právě v souvislosti s ústavní výchovou dětí a poté s jejími projevy u dětí, jež z ústavní výchovy či nefunkční rodiny odcházejí právě do náhradní rodinné péče. Projevy a příčiny psychické deprivace jsou dalším tématem této kapitoly.

Praktická část obsahuje kazuistiky. V první kazuistice popisují proces osvojení nezletilého Jirky, jako novorozeně byl osvojen manželé, protože ti nemohli mít sami své vlastní dítě. V druhé kazuistice popisují příběh manželů, snažící se také o osvojení, ale vzhledem k jejich specifickým osobnostem a konfliktnímu vztahu nebyli jako osvojitelé doporučeni.

1 Definice klíčových pojmů

1.1 Dítě

Dítě je podle HARTLA a HARTLOVÉ (2000) lidský jedinec a to v období od narození do patnáctého roku svého života, právně o něm mluvíme jako nezletilci. MATOUŠEK (2003) píše o dítěti jako o nezletilé, nedospělé osobě. Uvádí, že podle některých platných právních norem naší republiky je dítě člověk mladší než 15 let na rozdíl od konvencí mezinárodních organizací, kde o dítěti mluví jako o člověku mladším než 18 let.

1.2 Péče

Péči, ve smyslu sociálním definuje HARTL a HARTLOVÁ (2000) jako úsek společenské péče, zaměřující se na ochranu oslabených jedinců, neboť ti nejsou schopni vykonávat svoji společenskou funkci – například děti propuštěných osob z ústavní výchovy, rozvádějících se rodičů nebo pacientů propouštěných z psychiatrické léčebny. MATOUŠEK (2003) o péči mluví pouze v souvislosti s dávkami sociální péče, domácí či paliativní a pěstounskou péčí, o pečovatelské službě a o rané nebo rodičovské péči.

Péče je dlouhodobá či celoživotní a týká se všech, pečovat je podle ŠKOVIERY (2007) málo, protože péče může být neosobní, může mít pouze obslužný charakter.

1.3 Pomoc

U pojmu pomoc jsem opět použila definici HARTLA a HARTLOVÉ (2002) ve smyslu sociálním. Sociální pomoc, původně chudinská péče, neboli podpora. Je to podle nich označení pro jednu z nejstarších forem přerozdělování a stát jejím prostřednictvím pomáhá těm, kteří podporu skutečně potřebují. O pomoci jako o aktu, v němž jednotlivci, ale i skupina poskytují jinému jednotlivci či skupině to, co využívá k řešení svého problému mluví MATOUŠEK (2003). Dále říká, že pojem pomoc se do určité míry překrývá s pomáháním, což je podle něj v současné době orientováno na úspěch a výkon.

1.4 Výchova

Výchova podle HARTLA a HARTLOVÉ (2002) je záměrné a více či méně systematické rozvíjení rozumových a citových schopností člověka, utváření nejen jeho postojů, ale také způsobů chování a to v souladu s cíli dané skupiny či kultury. I podle WERNERA (2002) je veškerá výchova v nějakém smyslu obecnou pomocí, ale také osobní pomocí. MATOUŠEK (2003) nedefinuje pojem výchova samostatně, ale v souvislosti s rodičovskou péčí, společnou výchovou, stálostí výchovného prostředí, středisky výchovné péče, rodinou či rodinnou politikou.

ŠKOVIERA (2007) v souvislosti s náhradní rodinnou péčí mluví o tom, že péče je mnohem vhodnější termín než výchova. Je podle něj širší a pojem výchova v sobě vlastně zahrnuje péči, pečovat lze ale i bez toho, abychom vychovávali, výchovu pak spojuje především s dětmi.

1.5 Rodina

Rodinou jako takovou se budu rozsáhleji zabývat v následující kapitole. Podle HARTLA a HARTLOVÉ (2000) je rodina společenská skupina, buď spojena manželstvím nebo také pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí. MATOUŠEK (2003) vidí rodinu v užším, tradičnějším pojetí, a to jako skupinu lidí spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků.

2 Rodina

Rodina je v naší společnosti významnou institucí. Je společenstvím, do něhož se člověk narodí, vyrůstá v něm, odchází z něj a po celý život se do něj vrací. Rodinu tvoří máma, táta a děti, širší rodinu prarodiče a ostatní příbuzní.

Podle MATOUŠKA (1997) má rodina biologický význam pro udržení lidstva a je také základní jednotkou každé společnosti. Zmiňuje se také o tom, že rodina existuje především proto, aby lidé mohli pečovat především o své děti. V souvislosti s dětmi zase MATĚJČEK a LANGMEIER (1959) píší o tom, že je třeba, aby bylo dítě milováno, je třeba, aby žilo a vyrůstalo v prostředí naplněném pozitivními lidskými vztahy a je třeba, aby lidé, jimž se dítě narodilo, tvořili skutečnou rodinu. Rodina je předpokladem pro „šťastné dětství“, což znamená harmonický rozvoj osobnosti, hlavně ve složkách citových i rozumových. Je nutné, aby bylo dítě milováno, žilo a vyrůstalo v prostředí, naplněném pozitivními lidskými vztahy a jeho dětství bylo naplněné, činné, bez nudy a prázdnoty.

Rodina je podle MATOUŠKA (1997) prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Rodina předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, které sama zastává, vystavuje ho určitým konfliktům a poskytuje mu také určitý typ podpory. Rodina vlastně osobitě zabarvuje to nejpodstatnější, co dítěti předává. Tím jsou sociální dovednosti, bez nichž se v dospělosti nikdo z nás neobejde.

Podle MATOUŠKA (1997) je každá rodina unikátní a nenahraditelnou institucí proto, že nejlepším možným způsobem spojuje specifické a univerzální. Mluví také o tom, že bez osobního, vysoce angažovaného zaujetí rodičů na osudu dětí by se děti vychovávat nedaly a též bez respektu k danému stavu společnosti a jejím potřebám.

Kromě výše uvedených popisů rodiny nelze zapomenout na její další významné funkce, jako je funkce ekonomická, ochranná či výchovná.

Z vlastní zkušenosti vím, že prakticky každý z nás touží po rodině, po domovu. „Domov pro nás znamená místo, kde jsou naši. Místo, kde jsou naši lidé, ti kdo k nám patří a k nimž patříme my. Místo, kde jsme přijímáni takoví, jací jsme. Kde se nemusíme přetvařovat, kde nemusíme nic předstírat, ba dokonce ani nesmíme nic takového dělat. To bychom kazili domov sobě i druhým. Místo uklidnění, a odpočinku, místo spočinutí“ (MATĚJČEK, 1994, s. 11).

Dnešní rodina se často jeví především jako rodina zaměstnané ženy, současně přetížené požadavky dětí a domácnosti, rodina podnikajícího otce stále na služebních cestách. Důležité je, aby každý patřil do nějaké rodiny, ta mu dává nejen identitu, ale také platí, že „dobrá

rodina dává každému, kdo do ní patří, pocit bezpečného zázemí“ (MATOUŠEK, 1997, s. 9).

2.1 Absence rodičovství

Podle MATĚJČKA (1994) rodina vznikla nejen jako následek pohlavního pudu, ale hlavně z potřeby ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život svoje potomky. Ale jak můžeme mluvit o rodině nemající koho ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život? A o rodině nemůžeme mluvit ani tehdy, když v ní nejsou vlastní potomci a rodiče nemohou prožívat své rodičovství.

SOBOTKOVÁ (2001) se ve své publikaci zmiňuje o tom, že rodičovství je obecně očekávanou součástí životního běhu člověka, je spojováno s obdobím dospělosti ve smyslu životní náplně a životního úkolu.

Souhlasím s tím, že s rodičovstvím jsou dle SOBOTKOVÉ (2001) spojovány konkrétní psychické vztahy jako intenzivní dávání a přijímání citu, radost a potěšení ze svých potomků, zajištění kontinuity rodu, sebe přesahování či přispívání k osobnostnímu zrání. Rodičovství nás učí být méně sobeckými, více trpělivými a tolerantními a to hlavně ke svým potomkům a právě ženy a muži, jimž není rodičovství dopřáno, si hlouběji tyto hodnoty uvědomují a touží po jejich naplnění.

Nemožnost prožívat chtěné rodičovství je velkou nejistotou, do budoucnosti narušuje schopnost rozhodování, plánování a řešení problémů. Je těžké plánovat třeba kariéru, když není jisté, co přijde, a proto čekání na rodičovství zabraňuje plnému rozvoji osobního života.

2.2 Nevlastní rodiny, nevlastní rodičovství

Mnozí lidé se jen velmi těžko dovedou vyrovnat s absencí rodičovství. Snaží se ale všemi způsoby tohoto kýženého cíle dosáhnout a podle mě to vůbec není nedosažitelné. Přesvědčil mě o tom i MATĚJČEK a DYTRYCH (1999), protože zmiňují, že člověk patří k těm nemnohým druhům pozemských živočichů, jenž jsou schopni za vlastní přijímat opuštěná mláďata svého druhu. Prý v nás nepochybně existují vedle biologických potřeb i síly psychické a společenské, podmiňující touhu po dětech, přičemž tato touha, je-li velmi silná a velmi dlouho neuspokojována, může nakonec vést a většinou vede k přijetí „cizího“ dítěte, mláďete. Pak bývá pro dítě vytvořena nevlastní rodina a nevlastní rodičovství.

Není jistě žádným tajemstvím, že nevlastní rodiny jsou v posledních letech oproti předchozím generacím stále obvyklejší formou rodinného uspořádání, ale někdy mívám pocit,

že nevlastní rodina je většinou viděna v negativním smyslu. V podstatě jde o rodinu, kde jeden z rodičů nebo oba rodiče nejsou biologickými rodiči vychovávaného dítěte.

Nevlastní rodičovství určitě není ani pro jednoho z rodičů žádnou jednoduchou záležitostí. Museli se na něj určitě velmi dlouhou dobu připravovat a překonat řadu nelehkých překážek. Je určitě nutné stále na rodičovství nevlastním, ale i vlastním pracovat. MATĚJČEK a DYTRYCH (1999) navíc doporučují nestydět se hledat poučení, pracovat na sobě, respektovat dědičný vklad nevlastních dětí a jejich vztah k biologickým rodičům, mít střízlivá očekávání.

SOBOTKOVÁ (2001) uvádí, že vytvoření nevlastní rodiny s malými dětmi je určitě jiné, než vytvoření nevlastní rodiny s adolescenty, neboť děti v různém věku mají odlišné vývojové potřeby. Důležitá je i její zmínka o tom, že nevlastní rodina jako celek potřebuje ve své počáteční fázi, stejně jako malé děti, vyšší kohezi. Rodina se potřebuje integrovat, posilovat svou soudržnost, zatímco adolescenti směřují k separaci, k potvrzení své autonomie uvolňováním z rodinných pout.

2.3 Nevlastní dítě, nevlastní dětství

Nevlastní, cizí dítě, tyto pojmy snad v každém vyvolávají řadu otázek a představují množství nevyřešených vztahových problémů. Jak uvádí MATĚJČEK a DYTRYCH (1999), jde-li o vlastní dítě, nebudou pro nás zřejmě žádným velkým překvapením dědičné, předávané znaky dítěte, protože jsou naší vlastní charakteristikou. Dítě je zkrátka do určité míry „po nás“, tedy můžeme lépe rozumět jeho jednání, temperamentu, sklonům, postojům a vlastnostem. Jde-li však o nevlastní dítě, o žádné z těchto charakteristik nevíme a musíme počítat s tím, že některé povahové rysy dítěte, jeho sklony, úroveň jeho intelektových schopností i rozložení a výkonnost jednotlivých jeho mentálních funkcí jsou do určité míry dědictvím po jeho vlastních předcích.

Co je to nevlastní dětství? Toto spojení často vyvolává představu nešťastného, nespokojeného dítěte, snad i sirotka, něco, co pro dítě znamená něco negativního. Nevlastním dětstvím a tím, co nevlastní dítě prožívá se zabývají i MATĚJČEK a DYTRYCH (1999). Říkají, že ani sama psychologie na danou otázku nenašla odpověď. Každé dítě pravděpodobně prožívá něco jiného, neboť jiná bude jeho životní situace a navíc už samo v sobě si do této situace vnáší jiné osobní vlastnosti, povahové rysy a schopnosti.

Existuje plno činitelů, zasahujících do osudu jednotlivého dítěte a ty pak rozhodují o tom, jak se dítě bude cítit a co bude prožívat. Mezi tyto činitele podle MATĚJČKA a DYTRYCHA (1999) patří i základní psychické potřeby. Jak uvádí LANGMEIER a MATĚJČEK (1974) je

definováno a výzkumně ověřeno pět základních psychických potřeb. První je potřeba náležitého přívodu podnětů – v náležitém množství, kvalitě a proměnlivosti. Další je potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech, tedy potřeba smysluplného světa. Velmi důležitou je potřeba životní jistoty, jež se uskutečňuje především v základních citových a sociálních vztazích. Jako čtvrtou uvádějí potřebu pozitivní identity, tj. vědomí vlastního „já“ a vlastní společenské hodnoty a potřebu otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.

3 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je formou péče o děti, kdy jsou děti vychovávány náhradními rodiči a v takovém prostředí, jenž by se mělo co nejvíce podobat životu v normální rodině. U nás jsou formami náhradní rodinné péče osvojení a pěstounská péče. Specifickou formou, o níž se také zmíním, je hostitelská péče a opatrovnictví.

Nelze nesouhlasit s tím, že cílem náhradní rodinné péče je podle MATĚJČKA aj. (2002) snaha především zajistit dětem život v prostředí podobající se co nejvíce normální zdravé rodině. Takovým prostředím je podle nich rodina adoptivní nebo pěstounská.

Základní charakteristikou náhradní rodinné péče je podle MATĚJČKA aj. (1999) to, že je dítě vychováváno lidmi, jimž se nenarodilo. Cizí, většinou neznámí lidé ho vybavili genetickým vkladem do života. Jeho současní rodiče také neměli možnost „sžít se“ s dítětem v době jeho prenatalního vývoje, neprožívali s ním porod a ani s ním většinou nesdíleli první období jeho vývoje. Přijali dítě podle něj jako „cizí“, „velkou neznámou“. Stojí před nimi úkol naučit se dítěti porozumět, přizpůsobit se mu a také upravit svůj životní styl a rytmus tak, aby vyhovoval nejen jim, ale také dítěti.

A kde vlastně vzniká motivace žadatelů o svěření dítěte do náhradní rodinné péče? ŠKOVIERA (2007) říká, že motivace je různorodá a pestrá, o většině motivech se ví, žadatelé je dávají najevo, jiné motivy jsou skryté a utajované, některé motivy si žadatelé uvědomují, jiné jsou nevědomé. Zdůrazňuje však to, že velkou roli při rozhodování hraje žena – potencionální matka.

„Každá jednotlivá forma náhradní péče, ať rodinná či nerodinná, má svá silná a slabá místa, má své přednosti a svá specifická úskalí, má určité rozpětí svých indikací a kontraindikací“ (MATĚJČEK aj., 1999, s. 45).

3.1 Osvojení

Při osvojení si berou manželé nebo jednotlivci za vlastní opuštěné, cizí dítě a mají k němu stejná práva a povinnosti jako by byli jeho vlastními rodiči. Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojeným dítětem stejný vztah jako mezi biologickými rodiči a jejich vlastními dětmi. Dítě zároveň získává příjmení nových rodičů. Osvojením také vzniká mezi osvojeným dítětem a osvojitelem příbuzenský vztah, stejně jako mezi dítětem a příbuznými osvojitelů. Osvojit lze pouze dítě nezletilé, vzájemná práva mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou osvojením zanikají. GABRIEL a NOVÁK (2008) připomínají, že osvojování dětí školního věku, tzv. „pozdnímu“ osvojování by měla v každém případě předcházet poradenská

konzultace s psychologem.

GABRIEL a NOVÁK (2008) se dívají na osvojení z jiného pohledu, a to jako na bezkonkurenčně nejvyšší možnou a nejčastěji realizovatelnou formu náhradní rodinné péče. Podle nich je nespornou výhodou osvojení to, že osvojením získávají osvojitelé, poté co se rozhodli dítě převzít do náhradní rodinné péče stejná práva, jaká mají ke svým dětem biologičtí rodiče.

Osvojení považují MATĚJČEK aj. (1999) za nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče. Osvojitelé jsou podle nich motivováni především snahou o doplnění své rodiny a jejich nároky bývají zpravidla vyšší. Jejich představy o přijatém dítěti bývají mnohdy neuspokojeny a od podání žádosti o osvojení do převzetí dítěte někdy uplyne i několik let.

Podle MATĚJČKA aj. (2002) je a zůstává vedle hlavního poslání osvojení nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, přispívat výchovou, péčí a láskou k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině bude osvojené dítě žít.

Osvojit dítě může podle zákona nejen manželská dvojice, ale také manžel nebo manželka rodiče dítěte a i osamělá, svobodná osoba. Osvojeno může být pouze dítě, které je právně volné a fakticky k adopci vhodné. Právně volné je dítě, jehož biologičtí rodiče podepíší souhlas s osvojením či dojde k vyslovení nezájmu o dítě soudem a následně je pak možné dítě předat do osvojení vhodným žadatelům. Osvojit lze pouze dítě nezletilé a osvojení musí být pro něj prospěšné. Je nutné, aby mezi osvojitelem a osvojencem byl přiměřený věkový rozdíl. Například není možné, aby sedmnáctiletého chlapce adoptovali mladí manželé, ve věku ani ne třiceti let.

Lze shrnout, že formami náhradní rodinné péče jsou u nás osvojení a pěstounská péče. Osvojení je dále rozdělováno na konkrétnější formy. Já budu pracovat s dělením MATĚJČKA aj. (2002), kteří píšou o zrušitelném osvojení, tj. osvojení 1. stupně, o osvojení nezrušitelném, tj. osvojení 2. stupně a o mezinárodním osvojení. V souvislosti s osvojením ještě v práci zmíním osvojení nevlastního dítěte a mezinárodní osvojení.

3.1.1 Osvojení zrušitelné a nezrušitelné

Osvojení zrušitelné je také některými autory označováno názvem osvojení prosté. Jde o osvojení, v jehož průběhu ho může soud kdykoli z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele zrušit.

Konkrétněji o osvojení zrušitelném píše MATĚJČEK aj. (1999), který uvádí, že zrušitelné osvojení je péče, kdy práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele, v rodném listě dítěte však zůstávají zapsáni biologičtí rodiče dítěte. Toto osvojení lze zrušit. Tento typ

osvojení je využíván, vlastně je podmínkou v případě osvojení dítěte mladší jednoho roku.

U osvojení zrušitelného, stejně jako nezrušitelného získává osvojené dítě příjmení osvojitelů a po právní stránce vzniká mezi dítětem a jeho osvojiteli příbuzenský vztah.

Osvojení nezrušitelné, tedy osvojení 2. stupně po pravomocném rozhodnutí soudu, již nelze zrušit. Nabytá rodičovská práva a povinnosti osvojitelů k dítěti jsou trvalá stejně jako práva a povinnosti dítěte vůči osvojitelům. Jedná se o závažné a nezvratné rozhodnutí mající zásadní důsledky po celý následující život nejen osvojitelů, ale i dítěte. Tímto způsobem lze osvojit pouze dítě starší jednoho roku a právně volné.

Je nutné doplnit, že v praxi jde o nejčastěji využívanou formu osvojení a od zrušitelného se odlišuje tím, že osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte místo rodičů vlastních. Toto osvojení nelze zrušit a rozhoduje o něm soud. Před jeho rozhodnutím musejí zájemci o dítě nejméně tři měsíce pečovat - a to zcela na své náklady. Nezrušitelné osvojení trvá i tehdy, když se například později ukáže, že dítě trpí nějakou vývojovou chorobou či jeho chování je zcela v rozporu s představami osvojitelů nebo se zákonem. Noví rodiče definitivně a nevratně spojují svůj osud s osudem osvojeného dítěte.

Co se týká formální stránky v souvislosti s nezrušitelným osvojením soud také na návrh osvojitele rozhoduje o tom, aby byl osvojitel zapsán v matrice místo rodiče osvojence. V důsledku toho jsou osvojitelé uváděni jako rodiče dítěte a jsou zapsáni v jeho rodném listě, který je úplným výpisem z matriky. Cílem zápisu osvojitele do matriky místo rodiče osvojence je podle MATĚJČKA aj. (2002) prohloubit poměr mezi osvojitelem a osvojencem a přiblížit jej co nejvíce poměru pokrevního rodiče a dítěte.

Důležitou podmínkou pro osvojení je i zdravotní stav dítěte a osvojitelů, zda se nepřičí účelu osvojení. Žádost o osvojení by byla zamítnuta, pokud by vyšlo najevo, že zdravotní stav žadatelů nemá příznivou prognózu a nedovolí náležitě o dítě pečovat. Pokud jde o dítě, je třeba se informovat o zdravotním stavu, případně o rizicích plynoucích z onemocnění dítěte. Není tomu tak dlouho, kdy se vyžadoval dobrý zdravotní stav dítěte, protože nebylo možné osvojit dítě s nepříznivou diagnózou.

3.1.2 Osvojení nevlastního dítěte

Touto formou adopce se ve své knize zabývají MATĚJČEK a DYTRYCH (1999) a myslí tím především nevlastního otce (může jít i o nevlastní matku), poté co vstoupil do rodiny rozvedené nebo ovdovělé ženy s dětmi. Dítě v těchto případech adoptuje jen jeden z rodičů. Rozdíl od klasického osvojení je v tom, že dítě do rodiny nepřichází jako nový, vytoužený vzácný člen oběma manželům zcela neznámý. Dítě není potřeba objevovat a poznávat, neboť

osvojitel měl již dostatečnou příležitost dítě z přímého kontaktu poznat. Vlastní rodič je na tom vlastně lépe, dítě zná od samého počátku intimněji, kdežto osvojitel vstupuje do celého děje kdesi uprostřed. Adoptováno je ve většině případů dítě starší, a protože má už kus vlastní vývojové cesty za sebou a není snadné mu vždy dobře porozumět, častěji může docházet ke konfliktům a nedorozuměním mezi nimi než by tomu mohlo být v případě vlastního dítěte.

Psychologicky a citově je to podle MATĚJČKA a DYTRYCHA (1999) docela jiná situace než v případě klasického osvojení. Po právní stránce nejsou při této adopci žádné rozdíly, s osvojením dítěte však musí souhlasit jeho vlastní otec.

I v tomto případě osvojení je vždy nutné podle rozumové vyspělosti dítěte s ním uskutečnit rozhovor, proniknout do vzájemných vztahů a znát jeho názor.

3.1.3 Mezinárodní osvojení

Jen velmi stručně se zmíním o mezinárodním osvojením, o němž píše MATĚJČEK aj. (2002). Tato forma náhradní rodinné péče je řešením v případě, že se nepodaří najít náhradní rodinu v zemi původu. Toto osvojení je upraveno *Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení* a vypracovala a přijala ho Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29.5.1993.

Úmluvou je definováno právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu, biologickým rodičům zaručuje anonymitu a vylučuje zisky z adopcí. U nás mezinárodní osvojení zprostředkovává *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně*.

Pokud jde o zprostředkování osvojení státem, kromě splnění zákonných podmínek, jsou žadatelé vyšetřeni psychologem. Vyšetření je zaměřeno na zjištění osobnostních vlastností zajišťujících stabilitu vztahu. Obligatorní záležitostí pro žadatele je pak *Kurz budoucího rodičovství*, který probíhá v rozsahu 40 hodin a žadatelé tak získávají praktické dovednosti, vyslechnou přednášky z oblasti genetiky, vývojové psychologie, procvičují komunikaci, dochází k simulaci různých situací, zjišťování jejich motivace.

3.2 Pěstounská péče

Další formou náhradní rodinné péče je podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) klasická pěstounská péče, poručenská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu.

Při definici vycházím z právního vymezení pěstounské péče v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb. Pěstounská péče je zvláštní formou kontrolované a státem řízené náhradní výchovy, má za úkol dostatečně zajistit hmotné zabezpečení dítěte a zajistit také přiměřenou

odměnu těm, jenž se dítěte ujali. Dítě se svěřuje buď do péče jednotlivce nebo do péče manželské dvojice a pěstouni mají právo rozhodovat o běžných věcech dítěte. V rozhodování o složitějších věcech musejí mít souhlas biologických rodičů nebo soudu. Do pěstounské péče se svěřují děti na základě rozhodnutí soudu, pěstounská péče může být též po rozhodnutí soudu zrušena a to buď na základě žádosti pěstounů, pěstouna, samotného dítěte nebo i na podnět sociálního odboru.

V průběhu samotné pěstounské péče, kdy je dítě svěřeno do péče pěstouna, není zásadně vyloučen styk původních rodičů s dítětem - a i rozhodování o nejdůležitějších otázkách zůstává výlučně na biologických rodičích, pokud ovšem nejsou zbaveni rodičovských práv. Z toho vyplývá, že pěstoun není zákonným zástupcem dítěte. Dítěti též zůstává jméno po vlastních rodičích - a ti jsou také stále zapsáni v rodném listě dítěte a na matrice.

Za zmínku stojí ještě další dělení pěstounské péče podle MATĚJČKA aj. (1999) na individuální a skupinovou. Individuální pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí a skupinová pěstounská péče ve zvláštních zařízeních, např. vesničkách SOS.

Dále lze zmínit, že v případě pěstounské péče není nutný souhlas rodičů. V praxi se volí pěstounská péče také u rodičů, kteří dítě navštěvují, ale dlouhodobě se nevytváří podmínky k převzetí dítěte. Tito rodiče zpravidla zastávají názor, že dělají maximum a s pěstounskou péčí nesouhlasí, s ohledem na zájem dítěte však je nutné dlouhodobý pobyt v zařízení ukončit a dát dítěti šanci žít v rodinných podmínkách. Je spíše na osobnostních předpokladech pěstounů, aby dokázali akceptovat účast rodičů, a to nejen v průběhu soudního řízení, ale i jejich možných styků s dítětem.

Dítě v pěstounské péči podle BECHYŇOVÉ a KONVIČKOVÉ (2008) potřebuje cítit zázemí a podporu v pěstounské rodině a zároveň pro zdravý rozvoj své osobnosti potřebuje mít ve svém životě místo pro vlastní rodiče. Podle nich také potřebuje bezpečný prostor poznávání vlastní rodinné historie a kořenů, na níž pak bude moci s podporou pěstounů a snad i vlastních rodičů navazovat.

A proč vlastně pěstounská péče? Nebylo být lepší dát dítě rovnou do osvojení? Osvojení je definitivní a dítě by tak mělo zajištěnou doživotní existenci v nové rodině a nemuselo by žít v neustálém strachu co s ním bude. Odpovědi na tyto otázky jsou vytyčené cíle pěstounské péče podle MATĚJČKA aj. (1999). Podle nich je cílem pěstounské péče poskytnout dětem náhradní rodinné prostředí v případě, že nemohou dlouhodobě vyrůstat ve své biologické rodině a se svými rodiči, ale jejich návrat do vlastní rodiny je možný a jestliže umístění v ústavní péči ohrožuje nebo narušuje vývoj dítěte. Dalším důvodem mohou být nejrůznější právní, zdravotní, psychologické či sociální důvody.

3.2.1 Klasická pěstounská péče

Ve své práci užívám dělení GABRIELA a NOVÁKA (2008), kteří pěstounskou péči rozdělují na klasickou pěstounskou péči, poručenskou a na pěstounskou péči na přechodnou dobu. Klasická pěstounská péče je s ohledem na to, že většina biologických rodičů osvojení nepovolí zatím nejlepší, ale ne zcela dokonalou formou náhradní rodinné péče. Je pro děti ne právně volné, děti, co nemohou z různých důvodů vyrůstat v biologické rodině a nebýt pěstounské péče, musely by zůstat v ústavní péči.

Při realizování klasické pěstounské péče platí stejné zásady, jaké jsem již zmínila v kapitole o pěstounské péči. Dítě do pěstounské péče přijímá buď jedinec nebo manželé, pěstoun má právo zastupovat dítě pouze v omezeném rozsahu a to především v každodenních běžných záležitostech. V případech zásadních rozhodnutí a meznících života dítěte se pěstouni neobejdou bez souhlasu zákonného zástupce dítěte, jímž je zpravidla jeho biologický rodič. Jde například o plánování lékařských zákroků, volbu povolání či vydávání cestovních dokladů. Také je teoreticky možné změnit dítěti v pěstounské péči se souhlasem zákonných zástupců v určitých případech jméno a přidělit příjmení pěstounů. GABRIEL a NOVÁK (2008) upozorňují však na to, že díky současné právní úpravě je to čím dál více obtížnější. Děti v pěstounské péči mohou být stále v kontaktu se svými biologickými rodiči a dnes častěji než dříve bývá zachován kontakt dítěte v pěstounské péči s jeho biologickými rodiči.

Neméně důležité je také to, že pěstouni na rozdíl od osvojitelů pobírají zvláštní dávky státní sociální podpory, jde o dávky pěstounské péče. To může, jak se zmiňují GABRIEL a NOVÁK (2008) v některých případech formovat převažující motivaci k pěstounské péči. Dále upozorňují na to, že je-li tato motivace u žadatelů dominující, je na místě takovýto pár či jedince jako vhodného žadatele o pěstounskou péči nedoporučit. Dále může stát stejná motivace za snahou pěstounů přijmout do pěstounské péče větší počet dětí, což v praxi podle nich znamená minimálně tři. K tomu přispívá i to, že podle novely Zákona o státní a sociální podpoře č. 117/1995 Sb. mají pěstouni pečující o tři a více dětí nebo o dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené nárok na odměnu pěstouna ve zvláštních případech. A ta jim mimo jiné zaručuje, že stát za ně bude platit sociální a zdravotní pojištění. Tito lidé jsou dle GABRIELA a NOVÁKA (2008) zaměstnanci státu a pro mnohé z nich to představuje určitou jistotu zabezpečeného stáří.

Podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) dochází v souvislosti s pěstounskou péčí tři a více dětí „za každou cenu“ k různým problémům. Pěstounům jsou svěřovány děti bez ohledu na jejich vlastní rodičovskou kapacitu a zájmy, potřeby a názory stávajících dětí v rodině. Podle nich se pak v rodině objevují problémy, ale pěstouni si stále trvají na svém a počínající a

stupňující se problémy mají tendenci bagatelizovat a skrývat.

3.2.1.1 Příbuzenská pěstounská péče

V souvislosti s klasickou pěstounskou péčí je třeba zmínit ještě pěstounskou péči. Ta je v praxi oddělována jako zvláštní forma, a to náhradní výchova realizována příbuzným dítěte. Mluvíme o ní jako o příbuzenské pěstounské péči, vykonávanou především prarodiči, v menší míře pak tetami a strýci, někdy i staršími sourozenci dítěte a mohou ji vykonávat i vzdálenější příbuzní.

K výchově dětí prarodiči dochází nejčastěji tehdy, kdy vlastní rodiče z jakéhokoli důvodu nejsou schopni se o dítě sami postarat. V takovém případě znají pak prarodiče velmi důvěrně alespoň jednoho z rodičů dítěte a to už od jeho dětství. Dále ne nepodstatné je podle MATĚJČKA aj. (1999) to, že dítě má po každém z prarodičů čtvrtinu své genetické výbavy a vlastně z tohoto hlediska jim není dítě zcela „cizí“. Prarodiče také ve svých vnoučatech vidí pokračování svého rodu a jsou přirozeně motivováni k jejich řádné výchově.

Pěstounská péče prarodičů může přinést i záporné stránky. Podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) pěstouni – prarodiče častěji vykazují sklony k extrémnímu přístupu k vlastním, biologickým rodičům dítěte. Podle nich je to způsobeno společnou životní historií a silným emočním podtextem vztahu mezi pěstounem (prarodičem) a biologickým rodičem. Prarodiče v takových případech mnohdy brání svému synovi nebo dceři kontaktu s jejich dítětem. Mají potřebu chránit dítě před jejich vlivem a to i přesto, že by kontakty byly jednoznačně ku prospěchu dítěte. Jsou ale i případy, kdy prarodiče nekriticky přehlížejí nedostatky svého dítěte a omlouvají jeho prohřešky a nezájem o vlastní dítě.

Pěstounská péče prarodičů, jako jedna z forem náhradní rodinné péče, má svá určitá specifika. MATĚJČEK aj. (1999) mluví o tom, že u péče vykonávané prarodiči bývá dost často problém zvláště v přemíře lásky a shovívavosti než v jejím nedostatku. Je to podle něj způsobeno hlubokým citovým vztahem k dítěti a ten je navíc násobený vědomím zkracujícího se vlastního času a jinými typickými charakteristikami pokročilejšího věku, což mnohdy spíše „zatemňuje“ porozumění dítěti a tím zakládá na problémy. Problematickou skutečností je podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) rovněž zpravidla vyšší věk prarodičů – pěstounů. Ti se podle nich - přes všechny dobré úmysly při výchově dítěte - neubrání zhoršené schopnosti vcítit se do generačně příliš vzdálených problémů dítěte. Obtížněji navazují kontakt s jejich poměrně náročným světem. Značně se podle nich vzdaluje možnost, že prarodiče budou svým vnukům odpovídajícími identifikačními vzory a životními rádci. Jak však ještě dodávají, tento identifikační problém se může vyskytnout i mezi dětmi a jejich biologickými rodiči.

Ze zkušenosti sociální pracovnice vím, že se prarodiče velmi často dopouštějí u svých vnoučat stejných výchovných chyb jako u svých dětí, chybí jim pevné a důsledné výchovné vedení, velmi často jsou podceňovány volnočasové aktivity dětí, zakotvení dítěte v nezávadové zájmové skupině.

3.2.2 Poručenská péče

O formě poručenské péče se zmiňují GABRIEL a NOVÁK (2008) v souvislosti se staršími dětmi (především mladší školní věk a výše) ve chvíli, kdy jim zemřou rodiče, nebo jsou rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti či pozbyli způsobilosti k právním úkonům. V tomto případě se nabízí jako vhodná alternativa tato zvláštní forma pěstounské péče, sice péče poručenská. V zákoně o rodině je v této souvislosti užíván termín poručenství a toho se budu nadále držet.

Poručník se stává zákonným zástupce dítěte, ale nevzniká mezi nimi takový vztah jako mezi dítětem a rodičem. Pokud poručník vykonává péči o dítě, mají oba nárok na stejné hmotné zabezpečení, stejně jako u pěstounské péče. Poručenství je určeno soudem, jemuž jsou pak pravidelně sociálním odborem podávány zprávy o osobě poručence a jeho vývoji a prospívání. Jakékoli rozhodnutí poručníka týkající se dítěte podléhá rozhodnutí soudu, poručník nežadá o souhlas biologické rodiče dítěte.

Jak GABRIEL a NOVÁK (2008) podotýkají, psychologické nároky, jež jsou kladeny na poručníky jsou obdobné jako nároky kladené na pěstouny. Také upřesňují, že mnohemu poručenství předchází nejdříve klasická pěstounská péče.

3.2.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je podle novely Zákona o sociálně právní ochraně dětí platná od 1.6.2006 novou formou náhradní rodinné péče v pěstounské péči. V praxi se běžně setkáváme s termínem profesionální pěstounská péče.

O této péči mluvíme v případě, kdy biologičtí rodiče nejsou dočasně či po určitou dobu schopni vykonávat své rodičovské povinnosti, to znamená o dítě soustavně a kvalitně pečovat. Dále také v případě, kdy se pro dítě teprve zajišťuje dlouhodobější řešení formou klasické pěstounské péče či osvojení, je to tedy na dobu určitou, časově omezenou. O umístění dítěte do tohoto druhu pěstounské péče rozhoduje také soud.

GABRIEL s NOVÁKEM (2008) se zabývají tím, co je vlastně smyslem přechodné

pěstounské péče. Podle nich je to pomoc dětem a mladým lidem v nouzi tím, že je jim umožněno uspokojivě překlenout období rozhodování o jejich dalším životě a tím jim usnadnit zvládnutí dané situace v případě, kdy se vyskytnou náhle mimo domov. Další důvod vidí v poskytnutí času rodičům na vyřešení jejich osobních problémů a vztahů, určení diagnózy či možnosti terapie.

Specifickými znaky pěstounské péče na přechodnou dobu v porovnání s ostatními typy náhradní rodinné péče je podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) možnost zachování vrátit se do původní biologické rodiny, dále spolupráce s biologickou rodinou a i umístění dítěte musí být na základě souhlasu biologických rodičů. Nemyslím si, že se jedná vyloženě o specifické znaky, protože u osvojení dítěte musí být také souhlas biologických rodičů. V případě spolupráce s biologickou rodinou je i u klasické pěstounské péče nutné s vlastní rodinou dítěte spolupracovat, např. při důležitých životních rozhodnutích týkajících se dítěte. Jako specifický znak nevidím ani zachování možnosti návratu dítěte do biologické rodiny, protože klasická pěstounská péče může být soudem na žádost obou stran zrušena a dítě má možnost vrátit se zpět do ústavní péče či své vlastní rodiny.

GABRIEL a NOVÁK (2008) uvádějí důvody, kdy by dítě mělo být umístěno na přechodnou dobu do pěstounské péče. Je to podle nich v případě, kdy děti mají vlastní rodinu či alespoň jednoho z rodičů, ale ten se nemůže z vážných důvodů, například zdravotních, sociálních, bytových, pracovních, o dítě plnohodnotně starat. Dále může jít o děti mladých, nezralých matek, co nejsou zatím schopny zodpovědně plnit svou mateřskou a rodičovskou roli a o matky, které jsou drogově závislé a samy potřebují čas na doléčení. Dalším důvodem je situace, kdy děti již dlouhodobě žijí v nefunkční rodině, kde například dochází k domácímu násilí, zneužívání či psychickému nebo fyzickému týrání některého člena rodiny. Dále jde o děti, jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu. Jde také o děti, které náhle onemocní a rodina či rodič nejsou schopni tuto nemoc dítěte zvládnout, ale i v opačných případech, kdy onemocní rodič a o dítě se nemá dočasně kdo postarat. V neposlední řadě jsou to i děti vykazující masivní a dlouhodobější poruchy chování a děti vrácené z jedné forem náhradní rodinné péče poté, co byla neúspěšná.

Z vlastní zkušenosti znám v poslední době i hodně případů, kdy je potřeba se postarat o děti, jejichž rodiče přišli o zaměstnání či byli na základě exekuce vystěhováni z bytu. V praxi jsem se setkala i s jinou formou pomoci těmto dětem. Tuto pomoc zajišťují neziskové či obecně prospěšné organizace, prostředky na pomoc získávají prostřednictvím dotací, příslušným sociálním odborem mají povolenou činnost a jsou jím pověřeny sociálně právní ochranou dítěte nebo jsou takové děti zpravidla svěřovány do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tato pomoc má svá specifická pravidla, protože je omezena výškou

přidělené dotace a děti jsou k pobytu přijímány maximálně na dobu jednoho roku. Tím odpadá problém, o němž se také zmiňuje GABRIEL a NOVÁK (2008) a to ten, že pěstounská péče spočívá ve vymezení péče po určitou dobu, dočasně a přechodně. Podle nich není tato „určitá“ doba nikde konkrétněji specifikována a pěstounská péče na přechodnou dobu se může stát krátkodobou, ale i dlouhodobou péčí.

Nelze však nekonstatovat, že pro realizaci přechodné pěstounské péče zcela chybí žadatelé. Bude třeba ještě hodně osvěty, než se podaří oslovit a vychovat profesionální pěstouny, protože zcela jasně u nich převažuje do jisté míry „majetnický vztah“. Je třeba se také zabývat i dětmi samotnými. U nich je vysoce pravděpodobné, že se v novém prostředí citově nabaží a pak bude problém násilně ukončit tento jejich vztah. V praxi je zatím preferováno umístění dítěte do zařízení pro okamžitou pomoc, kde je citově neutrální prostředí a odkud lze úspěšně podporovat vztah s rodiči.

3.3 Hostitelská péče

Hostitelská péče je další specifickou formou náhradní rodinné péče. Dochází k ní většinou u starších dětí a to v případě, kdy dítě nemůže být osvojeno, nenajdou se pro něj vhodní pěstouni a dítě samo s umístěním do pěstounské péče nesouhlasí či pro něj realizace pěstounské péče není vhodná z jiných důvodů. Důvodem může být i to, že dítě již velmi dlouhou dobu pobývá v ústavním zařízení, často až do 18 let a v některých případech až do 19 let. Těmto dětem, dlouhodobě umístěným v ústavním zařízení, hrozí z důvodu tohoto pobytu psychická frustrace. Dítěti je umožněno strávit některé víkendy, svátky a prázdniny na návštěvě v některé z rodin zájemců, projevujících zájem touto formou dítěti pomáhat. Dítě je podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) v těchto případech při svém pobytu v rodinách bráno pouze jako „host“ a odtud pramení označení hostitelská péče.

Termín hostitelské péče není v zákoně o rodině, jenž náhradní rodinnou péči upravuje, zmíněn. O umožnění návštěv dětí v hostitelských rodinách, u rodičů, prarodičů, sourozenců či u jiných fyzických osob tak nerozhoduje soud, ale ředitel příslušného ústavního zařízení, kde je dítě umístěno. Ředitel ústavního zařízení musí uvolnění dítěte konzultovat s příslušným oddělením sociálně právní ochrany dětí a musí mít od sociální pracovnice úřadu doporučující vyjádření. Bez tohoto doporučujícího vyjádření nemůže být pobyt dítěti umožněn.

Je nutné upozornit, že termín hostitelské péče není definován v *Zákoně o sociálně právní ochraně dětí*. Jedná se o vymezení širší, a když hovoříme o hostitelské péči, máme na mysli většinou opakované a dlouhodobější kontakty s příslušnou hostitelskou rodinou nebo samotným hostitelem. A nejde pouze o jednorázovou návštěvu například někoho z

příbuzenstva - a to i třeba u nějaké rodinné příležitosti.

I přesto, že hostitelská péče není oficiální formou pěstounské péče, má velmi důležitou úlohu a i podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) je přirozenou součástí náhradní rodinné péče. Lze jí podle nich s trochou nadsázky nazvat pěstounskou péčí podpůrnou, takovou, co působí spíše jako příležitostná podpora cílené a systematické snahy o minimalizaci negativních dopadů ústavní deprivace. Může dlouhodobě umístěnému dítěti v ústavní péči nabídnout významné podněty a zážitky. Dítě tak může poznat, jak chodí běžný život, poznat každodenní život v rodině, ale i to, jakým způsobem se posilují a mění přirozené vazby nejen mezi partnery, ale i sourozenci a jak vypadá rodinná sounáležitost. Existuje celá řada případů, kdy se z hostitelství časem vytvoří pěstounská péče. Potěšující je, že se to děje u starších dětí, ale výjimkou nejsou ani děti kolem 16 roku věku.

4 Zprostředkování náhradní rodinné péče

Než se budoucí náhradní rodiče definitivně rozhodnou pro osvojení či pěstounskou péči, měla by u nich - dle GABRIELA a NOVÁKA (2008) - předcházet dlouhodobější a zodpovědná úvaha o vyzrálosti pro rodičovskou roli. Tuto skutečnost by si žadatelé měli ujasnit před podáním žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče. MATĚJČEK aj. (2002) mluví o tomto období (před podáním žádosti) jako o přípravném období a mělo by být budoucími rodiči náležitě využito. O svých plánech a úmyslech by měli především hovořit v širší rodině. Je velmi potřebné, aby nejen budoucí sourozenci, ale i prarodiče a širší příbuzní přijali dítě zcela za své. Budoucí rodiče by se měli zamyslet například nad tím, zda mají dost fyzických a duševních sil, zda jsou tolerantní a otevření vůči druhým nebo zda jsou dostatečně finančně zajištěni.

GABRIEL a NOVÁK (2008) připomínají, že by dětem měla být ze strany budoucích rodičů věnována většina jejich volného času, vytvořit mu patřičné rodinné zázemí, udělat vše proto, aby z něj vyrostl dobrý člověk či přijmout dítě z vlastního rozhodnutí a ne ze snahy vyhovět například svému partnerovi.

4.1 Žádost o náhradní rodinnou péči

Pokud se budoucí rodiče nakonec rozhodnou pro zprostředkování náhradní rodinné péče, musí podat žádost na příslušném sociálním odboru, k žádosti přiložit doklad o státním občanství nebo povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu a dále fotografie obou žadatelů, zprávu o zdravotním stavu, potvrzení o stálém příjmu od zaměstnavatele, zprávu o sociálních poměrech, výpis z rejstříku trestů, písemný souhlas s absolvováním přípravy na přijetí dítěte, stanovisko obecního úřadu a neméně důležité je i předložení potvrzení o jejich ekonomických poměrech. Dále jejich předpoklady pro náhradní rodinnou péči ještě prověří odborníci z oblasti psychologie. V psychologickém posouzení je nutné shrnout zkušenosti z jejich života, dětství, manželství, jejich stabilita, vlastnosti, rodičovské postoje a důvody, které je vedou k přijetí dítěte.

4.2 Čekání na dítě

Po splnění všech výše uvedených podmínek, za předpokladu doporučení rodičů jako vhodných pro náhradní rodinnou péči, nastává podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) zpravidla nejdelší období celého procesu a to období čekání na nabídku konkrétního dítěte. Nehledá se vhodné dítě pro rodiče, ale právě naopak, v centru stojí především zájem dítěte. Snahou je pro konkrétní dítě najít nejvhodnější rodinu. K tomu nedochází v případě, že žadatelé usilovali o náhradní rodinnou péči u konkrétního dítěte. Tento postup je platný v případě osvojení zdravého kojence našeho etnika, u pěstounské péče, u dětí mladších (kojenec, batole), zdravých, našeho etnika. Zájemci o straší děti musejí počítat s delší čekací dobou a ta je dána nedostatkem dětí vhodných v tomto věku k náhradní rodinné péči.

Podle MATĚJČKA aj. (2002) je pro mnohé náhradní rodiče toto období nelehké. Fáze očekávání mohou podle něj naplnit přípravami na svou budoucí roli a věnovat se nejen sobě, ale i svému partnerovi, přátelům, rodině, svým zálibám a zájmům. Tuto dobu mohou věnovat také vzdělávání a přípravě na novou roli rodičů, k většímu prohloubení svých znalostí ohledně náhradní rodinné péče či pokračovat ve studiu dostupné literatury. Je rovněž dobré využít nabídky různých společenských setkání, víkendů a dovolených, ty jsou většinou pořádány nestátními organizacemi sdružujícími takové rodiny.

4.3 Přijetí dítěte do rodiny

„Úspěšné přijetí dítěte a jeho další harmonický vývoj bude velmi záležet na tom, jak budete připraveni je přijmout, v jakém prostředí bude vyrůstat, jaká bude atmosféra rodiny, jak se budete cítit především vy, v jaké budete kondici“ (MATĚJČEK aj., 2002, s. 25).

Po určité době přijde den, kdy jsou budoucí rodiče přizváni k pohovoru o konkrétním dítěti. V případě, že se rozhodnou dítě přijmout, začnou se s dítětem osobně stýkat. Délka seznamování před převzetím dítěte se odvíjí od tempa a kvality vzájemného sblížení. Z praxe je zřejmé, že čím je dítě starší, návštěvy jsou častější a je i delší doba seznamování. U kojenců je doba seznamování zpravidla kratší a stačí několik návštěv, vyřízení formalit a rodiče si dítě mohou odvézt domů. Pokud jde o starší dítě, návštěvy by měly být častější a po delší dobu a měly by respektovat individuální požadavky a potřeby dítěte. V případě, že se vzájemné vztahy dobře vyvíjejí, je možné přistoupit k předání dítěte do rodiny. Nemělo by to být předčasné a neuvážené rozhodnutí a budoucí rodiče by měli být rodiči trpělivými a neměli by vyžadovat okamžité předání dítěte do své péče.

Jak dále GABRIEL a NOVÁK (2008) doplňují, děti jsou nejdříve svěřovány budoucím osvojitelům a pěstounům do zkušební péče, která ze zákona trvá minimálně tři měsíce. Jde o tzv. předadopční a předpěstounskou péči a ta podle MATĚJČKA aj. (2002) slouží k adaptaci dítěte a žadatelů na novou situaci a je možné ověřit a zvážit předpoklady pro vytvoření uspokojivého a úspěšného vztahu mezi dítětem a rodinou. Až po uplynutí zkušební doby soud rozhodne o svěřením dítěte do péče. Soudním rozhodnutím o svěřením do osvojení nebo pěstounské péče celý proces zprostředkování končí.

Základní podmínkou úspěšnosti náhradní rodinné péče je bezpodmínečné přijetí dítěte takového, jaké je, se vším co k němu patří a to i s jeho kořeny.

5 Psychická deprivace

HARTL a HARTLOVÁ (2000) definují deprivaci jako strádání, ztrátu něčeho, co organizmus potřebuje, nedostatečné uspokojování základních životních potřeb. Ve své definici nabízejí možné dělení deprivace na biologickou – týká se například nedostatku tepla či potravy, na motorickou – nemožnost přiměřeného pohybu, na senzoryckou – nedostatek podnětů, sociální – ztráta sociálních kontaktů a na deprivaci citovou – týká se neuspokojení potřeby lásky a jistoty.

Zmiňují se o psychické deprivaci proto, že se o ní mluví hodně v souvislosti s ústavní péčí a z toho pak vyplývají problémy s dětmi, co jsou z ústavní péče svěřovány do náhradní rodinné péče. Jak BECHYŇOVÁ a KONVIČKOVÁ (2008) doporučují, je nutné v zájmu dítěte zajistit, aby doba strávená dítětem v ústavní péči nebyla pouze prázdným časem, ale aby byla využita ke snižování citové deprivace dítěte, jež vzniká oddělením od rodiny. K psychické deprivaci však nedochází nejen v zařízeních ústavní péče, ale i v rodinách. Jak napsala KOLUCHOVÁ (1992), rodinná deprivace bývá popisována jako výjimečná převážně v rodinách dysfunkčních a vážně tak ohrožuje vývoj dítěte.

Jak můžeme definovat deprivaci psychickou? „*Psychická deprivace je tedy vážné narušení psychického vývoje, může se projevit v celé struktuře osobnosti, v chování, v sociálním začlenění, v celé životní orientaci*“ (MATĚJČEK aj., 2002, s. 86).

O deprivaci neboli strádání mluví VÁGNEROVÁ (2004) v důsledku nedostatečného uspokojování významných potřeb a může podle ní dojít k zásadnímu poškození vývoje dětské osobnosti. Z psychologického hlediska pak má závažné důsledky především deprivace citová, kdy dochází k nedostatečnému uspokojování citových potřeb dítěte a deprivace sociokulturní, kde je nedostatek podnětů podporujících rozvoj schopností a dovedností dítěte (VÁGNEROVÁ, 2004). Podle LANGMEIERA a MATĚJČKA (1974) je citová deprivace stav, kdy potřeba citové jistoty a bezpečí není uspokojována v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu. Ve své knize rozdělili psychickou deprivaci do čtyř úrovní a ty se navzájem prolínají. Jejich dělení je postaveno na tom, že psychické potřeby trvají po celý život a mění se pouze jejich intenzita a způsob prožívání. A protože je jejich dělení hlavně zaměřeno na děti, ve své práci ho použijí.

V první úrovni jde o potřebu příjmu podnětů v přiměřené míře a variabilitě, kdy dítě potřebuje být podněcováno v oblasti podnětů sluchových, zrakových a hmatových. Druhá úroveň navazuje na první a dítě potřebuje mít kolem sebe smysluplný svět, což spočívá v určité stálosti věcného a sociálního prostředí. Třetí úroveň zahrnuje potřeby citové a emoční, což znamená především potřebu trvalého kladného vztahu především k mateřské osobě.

Čtvrtá, sociální úroveň úzce souvisí s citovou, kdy si dítě v interakci se svým okolím uvědomuje své „já“. V páté úrovni jde o velmi důležitou potřebu sdílet s někým společnou otevřenou budoucnost, jakou by dítě mělo mít v rodině. Nemůže ji však mít v ústavní výchově, kde prožívá nejistotu, zda a kdy a jestli vůbec se vrátí do své původní rodiny (LANGMEIER a MATĚJČEK, 1974).

LANGMEIER a MATĚJČEK (1974) dále ještě doplňují, že konkrétní situace, při nichž nejčastěji dochází k psychické deprivaci dítěte mohou být rozmanité a složité. Jsou to vedle nedostatku příležitostí k uspokojování základních potřeb také i určité formy hygienického, výživového či sociálního zanedbání dále traumatizující postoje dospělých nebo různé konfliktní situace.

Psychická deprivace, jak píše MATĚJČEK aj. (1999) je výsledkem dlouhodobého neuspokojování základních psychických potřeb dětí (úrovni). Tyto uvedené potřeby nejsou omezeny pouze na dětský věk, ale působí vlastně po celý náš život až do stáří.

5.1 Příčiny a projevy psychické deprivace

O příčinách psychické deprivace mluví MIŇHOVÁ (2006) jako o situacích. Mezi tyto situace podle ní patří například extrémní sociální izolace, kdy dítě úplně nebo téměř úplně vyrůstá bez lidské společnosti. Dále o deprivaci ústavních dětí, o déletrvajících separačních prožitcích jako je odchod matky, umístění dítěte v nemocnici nebo v celodenních jeslích. Zmiňuje se také o deprivaci v neúplné rodině, v rodině s narušenými interpersonálními vztahy či s vnitřními psychologickými bariérami rodičů.

Projevy psychické deprivace jsou podle MATĚJČKA aj. (2002) velmi četné a mnohotvárné. Uvedu pouze ty, jenž se uvádí v souvislosti s dětmi a přecházejí do pěstounských rodin a do adopce.

MATĚJČEK aj. (2002) uvádí, že u dětí do tří let se psychická deprivace projeví především opožděním celého psychomotorického vývoje, nápadná je povrchnost a nediferencovanost citů a sociálních vztahů, chudší duševní obzor, rozmrzelá nálada či nedětsky vážný výraz. Dalším, a to citlivým ukazatelem deprivace je podle něj řeč. Kontakt s matkou a dalšími blízkými osobami je předpokladem normálního vývoje řeči. Tyto předpoklady jsou v prostředí ústavní péče omezeny a ve výrazné rodinné deprivaci situaci mohou chybět úplně. Podle MATĚJČKA aj. (2002) děti přicházející do náhradní rodinné péče mívají vývoj řeči v různé míře opožděný.

U deprivovaných dětí předškolního věku podle něj přetrvává povrchnost citových vztahů a potřebnost někomu patřit je velmi výrazná. U hluboce deprivovaných dětí se projevuje i

značné opožďení řeči. Takto deprivované děti nejen z dětských domovů, ale i z dysfunkčních rodiny většinou nebývají zralé pro školu a je třeba odložit jejich školní docházku (MATĚJČEK aj., 2002).

MATĚJČEK aj. (2002) dále pokračuje deprivovanými dětmi školními, ty mají skoro všechny špatný prospěch, což neodpovídá jejich skutečným intelektovým schopnostem. Tento menší motiv pro učení platí jak u zanedbaných dětí ve špatných rodinách, ale i u dětí v ústavní péči a i těch, co jsou v péči pedagogicky vzdělaných vychovatelů.

V pubertálním a adolescentním věku se podle MATĚJČKA aj. (2002) důsledky prožité deprivace projeví především ve vztahu ke kolektivu, v sociálním začleňování, u dětí bývá posunuta hierarchie hodnot, nežádoucí rysy charakteru, hrozí zvýšené nebezpečí závislosti na alkoholu či drogách. Prožité důsledky deprivace mohou přetrvávat i v dospělosti a to i v případě, že se deprivovaní jedinci dostanou do lepšího prostředí. Zůstanou-li však v prostředí problematickém, mohou se jejich deprivace postižení ještě více zvýraznit.

6 Praktická část

Jako sociální pracovníce jsem pracovala na Obvodním úřadě, na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Mojí hlavní pracovní náplní byla sice práce kurátorky a terénní pracovníce, ale i přesto jsem přicházela do styku se zprostředkováním náhradní rodinné péče a v některých případech jsem se v této věci účastnila soudních řízení. Proto jsem pro účely své práce požádala bývalé kolegyně o pomoc a mohla jsem nahlédnout do spisů a připomenout si případy, na nichž jsem také pracovala.

6.1 Kazuistika - osvojení

Jako první se budu zabývat osvojením. V předchozí části mé práci jsem psala o formální stránce osvojení především z pohledu náhradních rodičů, usilujících o osvojení. V kazuistice se osvojení věnuji ze dvou stran, ze strany nezletilého dítěte, jehož podmínky ve vlastní rodině jsou pro něj nevhodné, a proto je dítě umístěno do ústavní výchovy a poté „nabídnu“ k osvojení a ze strany bezdětných rodičů, toužících po dítěti.

6.1.1 Základní údaje o rodině dítěte

Dítě, o němž budu psát jako o Jirkovi, se narodilo svobodné matce, otec dítěte nebyl uveden. Matka Jirky porodila již jedno dítě. To bylo hned po narození adoptováno. V době těhotenství žila se svým přítelem ve squatu, místo trvalého bydliště měla fiktivní a fakticky se na něm řadu let nezdržovala. Před těhotenstvím i v jeho průběhu užívala pervitin. Kvůli problémům v těhotenství byla hospitalizována a v nemocnici jí bylo navrženo, aby dítě po porodu dala k adopci. S touto možností nejdříve souhlasila, poté ji však odmítla s tím, že má možnost po porodu bydlet u kamarádky. V době těhotenství i před ním také navštěvovala K-centrum, kde byla zařazena do programu resocializace matek s následnou léčbou drogových závislostí a AIDS a pobytem v terapeutické komunitě. Před otěhotněním docházela pravidelně, v době těhotenství se frekvence jejích návštěv zmenšila a nakonec přestala docházet úplně.

Do porodnice byla matka přijata v den, kdy porodila a z vyšetření bylo zjištěno, že před porodem požila pervitin. Byla zjištěna přítomnost marihuany a alkoholu a zároveň byla diagnostikována hepatitida B, C. Matka uvedla, že v současné době nemá kde bydlet, nemá občanský průkaz ani vybavičku pro dítě. Stále však s adopcí nesouhlasila, o dítě jevila zájem,

ale nebyla schopna dítěti vytvořit takové sociální a ekonomické podmínky ve kterých by mohlo vyrůstat. Matka v porodnici podepsala souhlas s dobrovolným pobytem spolu se synem v kojeneckém ústavu.

Na základě výše uvedených skutečností oddělení péče o děti podalo návrh na předběžné opatření a Jirka byl předán do péče kojeneckého ústavu. Při nástupu do kojeneckého ústavu bylo dítě sledováno pro pozitivitu protilátek proti hepatitidě B a C. Matka při nástupu do ústavu neměla základní osobní prádlo, hygienické pomůcky ani obuv. Během pobytu většinou spala, více než o syna se zajímala především o sebe. Pouze za přítomnosti sestry zvládala péči o dítě, sama nedokázala dodržovat ani pravidelné krmení dítěte. Asi po týdnu pobytu v kojeneckém ústavu si matka odjela vyřídit dle jejího sdělení potřebné věci na úřady, zpět se však nevrátila, telefonicky se nekontaktovala a o syna neprojevovala žádný zájem. Zařízením byla hodnocena jako nevyvážená, citově plochá osobnost závislá na drogách, neschopna soustavně zabezpečovat péči o dítě útlého věku. Soudem bylo tedy zahájeno řízení o ústavní výchově nezletilého a zároveň na podnět oddělení péče o děti vysloven nezáměr matky.

Matka v té době nebyla schopna změnit způsob života, byla asociální, závislá na alkoholu a drogách. Svým způsobem života poškozovala nejen sebe, ale poznamenávala i své děti. Soudem byla nařízena ústavní výchova nezletilého a soud určil, že matka doposud neprojevila o dítě zájem. Soud určil, že dítě je vhodné ke svěření do náhradní rodinné péče.

Z lékařské zprávy vyplývá, že v době možnosti osvojení cca 6-ti měsíční chlapec pěkně navazuje sociální kontakt s dospělou osobou i ostatními dětmi, reaguje vstřícně, s úsměvem a někdy i zavýsknutím, rozeznává laskavý a přísný tón řeči, brouká, sám se převrací na břicho. Trápí ho dlouhodobě rýma a je stále sledován pro pozitivitu protilátek proti žloutence B a C. Dítě je doporučeno do náhradní rodinné péče v klidném a stimulujícím prostředí.

6.1.2 Základní údaje o osvojitelích

Manželé jako zájemci o osvojení po absolvování všech potřebných vyšetření a podání žádosti splnili veškeré podmínky k tomu, aby jim mohlo být zprostředkováno osvojení. A po splnění povinnosti zúčastnit se přípravy na přijetí dítěte do rodiny mohli právně volně a vhodné dítě osvojit. S nastávajícími rodiči jsem neměla možnost se osobně setkat, měla jsem k dispozici pouze příslušný spis, na jehož základě se pokusím zprostředkovat důvody a snahu obou manželů o umožnění osvojit dítě.

6.1.2.1 Osobní anamnéza žadatelky

Z rodinné anamnézy vyplývá, že žadatelka se svou rodinou bydlela v panelovém domě, později se celá rodina přestěhovala do rodinného domku, kde prožila své dětství a vzpomíná na něj jako na bezstarostné a veselé. Měla hodně kamarádek, snadno se seznamovala, nikdy však nebyla dominantní typ, spíše se podřizovala. Chtěla být číšnicí, později brašnářkou, ale nakonec pro svůj hezký vztah k přírodě šla na učební obor pěstitelka pro šlechtitelství a semenářství. Výsledky ve škole měla průměrné. Po vyučení nastoupila do zaměstnání ve státním statku, nyní prodává v malém obchůdku zahrádkářských potřeb, sama si ho aranžuje a upravuje dle svého vkusu. V práci je velmi spokojená.

Dále z její anamnézy vyplývá, že v době jejího dětství býval její otec často mimo domov, chod rodiny zajišťovala především matka a přebírala úlohu otce. Žadatelka má ještě dva další sourozence. Bratra, ten je ženatý a má dceru, dcera se narodila z umělého oplodnění a sestru, také vdanou a se dvěma dětmi. Jejich manželství jsou harmonická a klidná. Žadatelka uvedla, že její rodiče pro ni v dětství vytvořili zázemí, pocit jistoty a bezpečí. Když jí bylo sedmnáct let, rodiče začali mít konflikty a rozvedli se. Otec se bezprostředně po rozvodu oženil a matka si našla přítele, se kterým teď žije. Žadatelka se s celou rodinou stále pravidelně schází a všechny svátky a výročí slaví společně. Ke zdravotnímu stavu uvedla, že v sedmnácti letech prodělala těžký zánět vaječnicků a delší dobu byla hospitalizována v nemocnici. Již v té době jí bylo naznačeno, že bude mít pravděpodobně těžkosti s otěhotněním, a proto se hned začala léčit hormonální léčbou. Později, po odborných konzultacích byla u žadatelky zjištěna neplodnost poté, co prodělala celou řadu odborných vyšetření a byl u ní zjištěn srůst na vaječnicích. Prodělala laparoskopii a operaci vaječnicků a bylo jí navrženo umělé oplodnění, to absolvovala třikrát a pokaždé bezúspěšně. Další léčbou byla balneoterapie a jiné léčebné pokusy proběhly u léčitelů. Při posledním umělém oplodnění došlo k mimoděložnímu těhotenství. Dle jejího vyjádření toto všechno absolvovala proto, že velmi toužila po dítěti.

Žadatelka dále uvedla, že byla dvakrát vdaná a oba její partneři ve větší míře požívali alkohol. Se svým současným manželem se zná již z mládí a blíže se seznámili za dobu trvání jejího druhého manželství, kdy byli všichni tři přátelé a jezdili společně na chalupu. Zpočátku byl pouze jejím kamarádem a byl pro ni také rádcem v neuspokojivém manželství. Po jejím rozvodu spolu ještě žili několik let než se vzali. Nyní je jejich manželství harmonické, když nastane problém, oba se ho snaží vyřešit společně, tolerují jeden druhého. Žadatelka se velmi pěkně vyjadřuje o dětech, rozhovory s manželem se většinou stáčíjí na děti. Vždy když hovoří o tom, jak tráví svůj volný čas, uvádí, co vše pro dítě připravují. Oba žadatelé si při těchto přípravách začínají dosti intenzivně uvědomovat, že už by také mezi ostatními dětmi

chtěli vidět své vlastní.

6.1.2.2 Osobní anamnéza žadatele

Jak ze spisu vyplývá, žadatel je o šest let mladší než jeho manželka. Na své dětství vzpomíná jako na hezké chvíle strávené většinou na chalupě, kam rodina každý víkend jezdila. Nerad vzpomíná na chvíle, kdy se jeho rodiče hádali a byly mezi nimi konflikty. Ty vedly k jejich rozvodu, když nezletilému byly čtyři roky. Tyto konflikty byly dle něho velmi nepříjemné, protože docházelo k velkým hádkám a i fyzickému napadání. Na další období, kdy se matka znovu vdala, vzpomíná již velmi hezky. Jeho nevlastní otec ho vychovával ke vztahu k přírodě, chodili na ryby, na houby, nyní již nežije, pravidelně se nadále stýká se svou matkou. Na chatu jezdí stále, nyní se svou manželkou a společně tam organizují různé dětské hry, nohejbal, volejbal, bojové hry, karnevaly pro místní děti a děti svých příbuzných a také hry pro dospělé. Žadatel má bratra, který je ženatý a ten má dceru a jeho manželství je bezproblémové.

Žadatel po skončení základní školy začal studovat průmyslovou školu a jeho prospěch byl dobrý. Po ukončení studia začal pracovat jako stavební technik, nějakou dobu byl pracovně v Indii a nyní pracuje jako podnikatel ve stavebnictví. Práce ho baví a je v ní spokojený, má jí zároveň jako svého koníčka a věnuje jí mnoho času. Pracuje nejen v místě svého bydliště, ale i v okolí podle toho, jak to vyžadují zakázky.

Jeho zdravotní stav je dobrý, nikde se neléčí, je stejně jako manželka kuřák. Je povahy hyperaktivní a workoholik, jeho manželka je naproti němu klidná a rozvázná, spíše flegmatik. Žadatel jako klad ve své manželce vidí, že je rodinný typ a dovede vytvořit zázemí, klid a pohodu.

6.1.2.3 Sociální a rodinná anamnéza žadatelů

Ve spisech se lze dočíst, že manželé obývají byt 2+KK, který je velmi pěkně zařízený, má novou moderní kuchyni. Velký pokoj je rozdělený na obývací část a malou pracovnu. Ve druhé místnosti je ložnice, kde je i místo pro postýlku. Byt byl v době návštěvy pracovnice sociálního odboru čistý a v pořádku. K bytu ještě patří větší balkon, tam roste spousta květin a je vhodný k posezení pro volné chvíle.

Při návštěvě sociální pracovnice bylo její přijetí vstřícné a vlídné. Oba manželé jsou komunikativní, otevření lidé. Jejich snaha a touha mít dítě je tak silná, že žadatelka zcela

pravidelně podstupuje nová odborná vyšetření a na ně vynakládají nemalé finanční částky. Žadatel delší dobu o osvojení neuvažoval, stále doufal, že se jim podaří mít své vlastní dítě. Nyní, když je otěhotnění manželky problematické, souhlasí s osvojením.

Manželství trvá rok, předtím spolu již několik let žili a znají se poměrně dlouho. Z šetření vyplynulo, že manželé mají jeden velký společný zájem věnovat se svým dětem a trávit s nimi veškerý volný čas, jejich zájem osvojit si dítě je opravdový. I jejich vztah k dětem se jeví jako velice vřelý a hezký.

Na základě zjištěných skutečností sociální odbor navrhl posoudit vhodnost obou partnerů k osvojení dítěte z psychologického hlediska. Z psychologického vyšetření vyplývá, že žadatelka je mírná, klidná, dobře naladěná, se zdravou mírou sebedůvěry. Je také družná, živá, otevřená a schopná sebekritiky. V jejím sebehodnocení dominují maskulinní charakteristiky. Jejím nejsilnějším přáním je založit šťastnou rodinu. Teď našla milujícího manžela a ten ji bere takovou, jaká je. Doposud se jí nepodařilo mít dítě, ale věří, že naděje je ještě veliká. Žadatelka je osobností dynamickou, vitální, emocionální, spontánně se projevující a poněkud impulzivní. Má v sobě mnoho síly a energie, je důkladná, schopná soustředění a koncentrace. Během svého života prožila chvíle, jež ji naplnily nejistotou a proto je dnes poněkud ostražitá a kritická, připravená nekompromisně hájit své zázemí.

Žadatel je dle výsledků vyšetření mírný, klidný muž se silně vyvinutým sebeovládáním. Je družný, živý, přátelský, snadno navazuje kontakty, je otevřený a schopný sebekritiky. V sebehodnocení žadatele převažují maskulinní charakteristiky. Žadatel si uvědomuje, jak je pro něj důležité vytvořit si vlastní zázemí a dosáhnout finanční nezávislosti na rodičích či příbuzných. Se zázemím, co si vybudoval, je spokojený a přání uzavřít šťastné manželství se mu splnilo. Je zjevné jeho výtvarné nadání, je melancholický, sentimentální, zasněný a tvořivý. Je také jemný, citlivý a zranitelný. Občas bývá roztěkaný, trochu nejistý a nervózní, je však pevně zakotven v realitě a dokáže se radovat ze života. Má rád dobrodružství a rád cestuje.

Dále bylo zjištěno, že problém bezdětnosti je na straně žadatelky. Stále se léčí, podstupuje umělá oplodnění. O adopci jako alternativní možnosti uvažovali žadatelé od začátku svého vztahu. Dlouho však vkládali do léčby velké naděje a nyní již nechtějí déle čekat a rozhodli se pro podání žádosti. Manželé si přejí dítě do 1,5 roku věku, našeho etnika, lhostejno jakého pohlaví. Tolerují i lehčí, léčitelná onemocnění. Poměrně tolerantní jsou i k rodinné anamnéze. Žadatelé jsou dle vyjádření odborníků citliví lidé s ujasněnými životními hodnotami, toužící velice po dítěti a jsou ochotni a schopni poskytnout mu kvalitní rodinné zázemí. Manželé byli proto doporučeni k zařazení do evidence žadatelů náhradní rodinné péče.

6.1.3 Hodnocení informací

Na základě výše uvedených skutečností je patrné, že manželé touží po dítěti, ale nemohou mít své vlastní dítě z důvodu neplodnosti manželky. Protože jejich touha po dítěti byla velká, rozhodli se absolvovat potřebné kroky proto, aby jim bylo do péče svěřeno cizí dítě. Po absolvování potřebných kroků a na základě vyjádření odborníků byli manželé shledáni vhodnými kandidáty pro osvojení a byli zařazeni do evidence čekatelů. Ve chvíli, kdy se objevil malý Jirka jako dítě právně volné, vhodné pro osvojení, byl manželům k osvojení nabídnut. Ti s osvojením souhlasili a soud rozhodl o svěřeni nezletilého do péče budoucích osvojitelů, nejdříve do péče předadopční, trvající tři měsíce. V době trvání předadopční péče nedošlo k žádným problémům a manželé projevíli zájem o podání návrhu na osvojení Jirky a ten bude i nadále žít spolu s navrhovateli. O nezrušitelném osvojení potom rozhodl soud a Jirka zůstal v péči manželů.

Mám pocit, jakoby tím příběh skončil, protože zároveň končí přísun veškerých informací do dokumentace vedené na sociálním odboru. Jirka byl svěřen do osvojení a pro jeho nové rodiče není ze zákona tak jako u pěstounské péče povinnost podávat pravidelné informace o tom, jak osvojení probíhá. Sociální odbor nemá zpětnou vazbu a o osvojeném dítěti a jeho osudu se může dovědět pouze v případech, že v rodině dojde k rozvodu či rodiče mají s dítětem výchovné problémy a obrátí se na příslušný sociální odbor. Víím, že se na případ dívám pouze z hlediska sociálního pracovníka a ten o osudu dítěte už nemá další informace, ale osvojitelé mnohdy i poté spolupracují s psychologem a ten má neustále přehled o životě rodiny. Ale ani to nebývá pravidlem. Myslím si, že i sociální odbor, jenž se značnou měrou podílí na zprostředkování osvojení, by měl být alespoň do osmnáctého roku věku dítěte informován o průběhu osvojení. Na druhé straně si uvědomuji i to, že dítě je do rodiny přijato jako vlastní a pokud s dítětem nejsou žádné vážné problémy, není důvod do chodu rodiny zasahovat a to ani občasnými návštěvami, vždyť ani v ostatních rodinách to tímto způsobem nefunguje!

6.2 Kazuistika – pěstounská péče

Ve druhé kazuistice se zabývám příběhem nezletilého Petra. V jeho třech letech ho dostali do pěstounské péče manželé, čekající několik let na zařazení do evidence uchazečů o osvojení. Důvodem jejich nezařazení byly výsledky psychologických vyšetření, na jejichž základě nebyli shledáni jako vhodní žadatelé pro náhradní rodinnou péči s ohledem na jejich

postoje, jednání a specifická osobnosti.

Tento příběh se odehrával velmi dlouhou dobu a u jedné z jeho fází jsem měla možnost být přítomna, když jsem na sociálním odboru příslušného úřadu pracovala. Na samotný příběh si sice moc nepamatuji, protože nebyl přímo v mé kompetenci, ale v průběhu čtení příslušné dokumentace se mi některá fakta vybavila.

6.2.1 Základní údaje o biologické rodině dítěte

Nezletilý Petr je romského původu, narodil do manželství, ale manžel matky nebyl jeho biologickým otcem. O určení otcovství probíhalo soudní jednání a otec nezletilého není uveden.

Matka nezletilého žila se svým manželem ve společné domácnosti, tu však následně opustila a střídavě pobývala u svých rodičů a příbuzných. Také byla na léčení u Apolináře, poté byla vzata do vazby a trestně stíhána pro trestný čin příživnictví a odsouzena k trestu odnětí svobody, ale ten byl prakticky vykonán započítáním vazby. Z výkonu trestu se vrátila k manželovi a obnovili společnou domácnost, v té době byla již těhotná. Těsně před porodem odešla ke svým rodičům a od nich byla dopravena do porodnice, kde porodila chlapce, nechala ho v porodnici a dala souhlas s jeho osvojením. Protože se o dítě po zákonem stanovenou dobu nezajímala, byla na základě rozhodnutí soudu zbavena rodičovských práv a dítě se stalo právně volným a vhodným k osvojení. Vzhledem k tomu, že se jednalo o dítě romského původu, výrazně snědé, nepodařilo se umístění do rodiny vhodných osvojitelů.

Dítě bylo proto nejdříve umístěno v kojeneckém ústavu a po nařízení ústavní výchovy přeloženo do dětského domova. Matka po celou dobu pobytu nezletilého v dětském domově o něj neprojevila žádným způsobem zájem. Když byly nezletilému tři roky, byl předán do předpěstounské péče. Protože matce nezletilého byly odebrány všechny práva a povinnosti vůči němu, byla opatrovníkem nezletilého ustanovena jeho pěstounka a mohla ho zastupovat a zpravovat jeho záležitosti místo rodičů.

6.2.2 Základní údaje o rodině pěstounů

V době, kdy se manželé stali vhodnými uchazeči pro pěstounskou péči, byli svoji čtyři roky. Protože nemohli mít své vlastní dítě, již rok po svatbě se rozhodli vzít si do péče cizí dítě. Po podání žádosti absolvovali potřebné náležitosti, ale dvakrát na základě psychologických vyšetření nebyli shledáni vhodnými pro náhradní rodinnou péči – osvojení,

proto se rozhodli pro pěstounskou péči.

V době, kdy byli zařazeni do evidence uchazečů o pěstounskou péči, měli vhodné bytové i finanční podmínky pro řádnou péči a výchovu dítěte. Obývali byt o dvou pokojích a kuchyni, byt byl udržován v naprostém pořádku a čistotě. Žadatelka byla povoláním právnička a pracovala na ministerstvu dopravy, žadatel, inženýr pracoval jako obchodní referent v podniku zahraničního obchodu. Žadatelům bylo doporučeno vzít si dítě starší, jim nevadilo ani dítě romského původu. V té době byl vztah mezi manželi stabilizovaný, oba v manželství nacházeli uspokojení a porozumění, byli kladně hodnoceni svými zaměstnavateli a i jejich zdravotní stav byl dle lékařských potvrzení dobrý. Nebyly tedy zjištěny žádné okolnosti, proč by manželům nemohlo být svěřeno dítě do náhradní rodinné péče.

6.2.2.1 Osobní anamnéza žadatelky

Současné manželství žadatelky je druhé, první bylo rozvedeno a hlavním důvodem byla různost povah, zájmů a názorů na život. Žadatelka se na základě psychologického vyšetření jeví jako extrovertní osobnost, má ráda společnost, dobře navazuje kontakty. Reaguje impulzivně, někdy až agresivně, seberegulace ji dělá potíže. Je nepřizpůsobivá, málo tolerantní. Snížené sebeovládání se projevuje při adaptaci na nové podmínky a v zátěžových situacích, kdy se objevují také neurotické příznaky. Při dosahování cílů je žadatelka velmi houževnatá, nedá se odradit překážkami, dovede vyvinout značné úsilí a použít všech dostupných cest, projevuje se u ní egocentrické zaměření.

Co se týká profesionální oblasti, je ambiciózní, dovede se prosadit. Má mnoho mimopracovních zájmů, je iniciátorkou rodinných společenských styků. Je nejstarší ze tří dětí, má mladšího bratra a mladší sestru. Na její výchově se podíleli oba rodiče, participovala i babička. Manželství rodičů bylo průměrné s občasnými hádkami, otec většinou prosadil to, na čem mu záleželo, matka rozhodovala o praktických otázkách.

Spolu s manželem chtěla osvojit chlapce ve věku do šesti měsíců a ten by jim měl být podle jejích slov co nejvíce podobný a pokud možno by měl mít inteligentní rodiče nebo alespoň matku. Jak dále ze záznamu vyplývá, žadatelka naznačovala, že má možnost vyřízení žádosti urychlit.

Na základě výše uvedených výsledků psychologického vyšetření nebyla žadatelka spolu s manželem shledána vzhledem k osobnostnímu vybavení a prognóze rodinného života vhodná jako budoucí matka osvojeného dítěte.

Z kontrolního psychologického vyšetření, provedeného o rok později pak vyplývá, že žadatelka má ve vztahu dominantní pozici, nadále trvá na žádosti o osvojení novorozeného

dítěte, zatímco žadatel má tolerantnější postoj. Dále je zmíněno, že žadatelka se jeví být stále poměrně impulzivní, se sníženým sebeovládáním ve vypjatých situacích. Oproti minulému vyšetření se objevuje určité zklidnění pro jednání i větší schopnost naslouchat druhým. Přesto se jedná o osobnost až příliš houževnatou, její cílevědomost je provázána dávkou egocentrismu.

6.2.2.2 Osobní anamnéza žadatele

Dle závěrů psychologického vyšetření je žadatel uzavřenější než jeho manželka, nemá mnoho přátel, kontakt navazuje pomaleji, je k lidem kritický, nepotřebuje jejich společnost tolik jako manželka. Ani on však není příliš přizpůsobivý, ale má větší sebekázeň. Má také tendenci k impulzivním reakcím, ale lépe je zvládá, vyvíjí sebevýchovné úsilí, je sebekritičtější, orientovaný na výkon, na úspěch. I u něho se projevuje labilita a některé neurotické reakce, jeho zájmy jsou převážně pracovní.

Žadatel je jedináček z intelektuální rodiny, oba rodiče jsou historikové, o domácnost se starala babička. Dětství trávil převážně s babičkou v místě jejího bydliště, rodiče za ním dojížděli na víkendy. Babiččina výchova byla mírná, poněkud úzkostná. Po její smrti, byly mu dva roky, žil společně s rodiči, vztahy mezi nimi byly harmonické.

Jde o jeho první manželství, zpočátku bylo konfliktní, ale v poslední době se vztahy mezi manželi zklidnily.

Z kontrolního opakovaného vyšetření vyplývá, že vztah s manželkou se již zdá být stabilizovaný. Oba v manželství nacházejí uspokojení a porozumění jak svých povah tak i zájmů.

6.2.3 Průběh pěstounské péče

Pěstouni převzali nezletilého do své péče z dětského domova v době, kdy mu byly tři roky. Jeho adaptace byla dobrá, dobře jedl, spal, rozvíjel se v řeči, choval se dobře a byl přítulný. Pěstounka v době jeho adaptace přestala chodit do zaměstnání a poté, co nezletilý nastoupil do mateřské školy, opět začala pracovat. Po uplynutí předpěstounského období byl nezletilý svěřen manželům do pěstounské péče a zároveň dal soud pěstounům souhlas se změnou jeho příjmení.

Za dva roky, když měli nezletilého Petra v pěstounské péči, projeví manželé zájem o další dítě romského původu nebo dítě míšené. Do péče jim byl svěřen nevlastní bratr

nezletilého Petra Pavel, o čtyři roky mladší. Jak dále ze spisu vyplývá, manželé pak ještě adoptovali holčičku.

Ze zpráv, jimiž sociální odbor pravidelně každý rok informoval soud na jeho žádost o průběhu pěstounské péče nezletilého Petra, vyplývá, že ten nejprve chodil do mateřské školky, kde s ním nebyly žádné problémy, do kolektivu se dobře zapojil, byl komunikativní a spolupracoval. Povinnou školní docházku nastoupil v soukromé škole, kde však měl problém s německým jazykem, a proto ve druhé třídě přešel do školy státní. Jeho prospěch byl velmi dobrý, patřil mezi nejlepší žáky. Měl spoustu koníčků - hrál na housle v orchestru, chodil do Sokola, věnoval se herectví a recitaci. Do školního kolektivu se velmi dobře zařadil, mezi žáky byl oblíbený pro svou přátelskou a upřímnou povahu. Rodiče pravidelně navštěvovali školu a informovali se o jeho prospěchu.

První problémy se začaly objevovat během třetího ročníku, kde začaly časté výkyvy v chování spojené s jeho temperamentem, které škola musela řešit společně s rodiči. Došlo i ke zhoršení prospěchu a proto nezletilý navštívil pedagogicko psychologickou poradnu. I potom se však choval ve škole arogantně, bil děti a i doma měl problém se sourozenci, z domácí pokladny odcizil peníze. Pěstouni s nezletilým pravidelně navštěvovali psychiatra a byli rozhodnutí, kdyby se po vyčerpání všech možných řešení chování neupravilo, umístit ho do diagnostického ústavu. Problémy s nezletilým však s přestávkami přetrvávaly i nadále. Řešení přišlo s vysláním pěstouna na čtyři roky pracovně do zahraničí, kam s ním odjela i manželka a všechny tři děti. Nezletilý v zahraničí chodil do školy, rodina se na letní prázdniny vracela domů a trávil je na chatě.

Po dvou a půl letech pobytu v zahraničí napsala pěstounka na sociální odbor dopis, kterým žádá o pomoc. Psala, že dva roky byl nezletilý v podstatě bez problémů, občas sice odcizil nějaké peníze, ale to bylo řešeno v rámci rodiny domluvou či snížením kapesného. Potom se dal v necelých čtrnácti letech dle sdělení pěstounky na noční život, začal chodit na diskotéky a domů se vracel až ráno. Tohoto nočního života si neužíval pouze o víkendech, ale i přes týden, kdy chodil do školy, doma se vymlouval, že se zdržel ve škole nebo u spolužáků, ale zatím se staršími kamarády chodil do nočních podniků. Jednou dokonce nepřišel domů čtyři noci za sebou a pěstounům se ani neozval. Peníze na útratu nejprve kradl doma a několikrát také zpronevěřil částky svěřené na školní obědy. Škola poté pěstounům oznámila, že jeho další setrvání v ní je nežádoucí. Z důvodu jeho nevhodného chování začal mít problémy v zaměstnání i pěstoun. Pěstounka v dopise uvedla, že má strach, jaké bude chování nezletilého po návratu domů, protože i tam je plno nočních podniků, a proto uvažuje o dočasné umístění nezletilého v nápravně výchovném zařízení.

Po návratu ze zahraničí se nezletilý po nějakou dobu choval slušně, nenavštěvoval žádné

noční podniky, doma pomáhal, měl hezký přístup ke svým sourozencům. Své chování v zahraničí při rozhovoru na sociálním odboru nijak nepopíral, ale ani nevysvětloval. Nakonec po třech měsících utíká z domova a policií je nalezen v bytě ženy, které sdělil, že rodiče odjeli na dovolenou a jeho nechali samotného doma.

Z nařízeného psychologického vyšetření mimo jiné vyplývá, že nezletilý nedokáže odolat svodům „ulice“, a protože musí chodit do školy a nemůže být izolován v bytě, měl by být umístěn v diagnostickém ústavu. Jde o chlapce, jehož intelektový potenciál je zřejmě vyšší, ale plně nerozvinutý v důsledku psychické deprivace v raném vývoji a pro lehkou mozkovou dysfunkci.

Protože byly vyčerpány všechny možnosti řešení výchovných problémů nezletilého, jeho příznivý vývoj byl vážně narušen a jeho výchova v rodině i přes veškerou snahu pěstounů nebyla dostatečně efektivní, byl nezletilý umístěn do diagnostického ústavu a u soudu začalo probíhat jednání o nařízení ústavní výchovy. Z diagnostického ústavu byl později nezletilý přemístěn do dětského výchovného ústavu. Po dobu jeho pobytu v ústavu pravidelně chodil k pěstounům na návštěvy. Pěstouni měli opět odjet do zahraničí a nad nezletilým nebyla nařízena ústavní výchova, vrátil se do rodiny pěstounů a měl s nimi vycestovat.

Ještě před odjezdem rodiny do zahraničí bylo při šetření zjištěno, že Petr opět doma ukradl peníze na mobilní telefon, přiznal se k tomu, což pěstounka kladně ocenila. Také se zatoulal a ani druhý den nepřišel domů a nešel ani do školy.

Rodina odjíždí do zahraničí, ale po půl roce se pěstounka s dětmi vrací, protože problémy s Petrem dosáhly takových rozměrů, že nebylo možné tam s ním nadále pobývat. Po příjezdu byl Petr hospitalizován na psychiatrické klinice a poté byl umístěn ve výchovném ústavu.

Do rodiny pěstounů se již nevrátil a byla nad ním nařízena ústavní výchova. Ve výchovném ústavu ukončil povinnou školní docházku a začal navštěvovat učební obor truhlář. Do rodiny stále pravidelně docházel na pravidelné návštěvy a v době, kdy byli pěstouni pracovně v zahraničí, navštěvoval prarodiče. Na dva týdny také odjel na propustku za pěstouny do zahraničí v doprovodu prarodičů. Návštěva proběhla bez potíží a problémů, pobyt se velmi vydařil. Petr se choval nad očekávání. Když se pěstouni vrátili z pracovní cesty v zahraničí, bylo nezletilému sedmnáct let a pěstouni požádali s jeho svolením o nezrušitelné osvojení. Soudním rozhodnutím o nezrušitelném osvojení byl svěřen do péče žadatelů. I poté však nadále zůstal ve výchovném ústavu a ve svých osmnácti letech sám požádal o prodloužení ústavní výchovy do devatenácti let z důvodu dokončení studia na tříletém učebním oboru truhlář.

S rodinou byl i nadále v kontaktu, navštěvoval pravidelně rodiče i prarodiče a v jeho devatenácti letech mu byl zrušen ve výchovném ústavu pobyt. Tímto sdělením, veškeré

informace ve spisové dokumentaci končí.

6.2.4 Zhodnocení informací

Manželé i po negativních výsledcích psychologického vyšetření, kdy vzhledem k několika problematickým projevům žadatelky, i když ty nebyly přímou kontraindikací osvojení nebylo doporučeno, stále o něj usilovali. Bylo jim proto doporučeno, aby dlouhodobě spolupracovali s psychologem, aby u nich došlo k ujasnění výchovných a pečovatelských postojů hlavně ze strany žadatelky. Žadatelům bylo také doporučeno dítě starší, u něhož by bylo možno vyšetřit i jeho schopnosti zadaptovat se. V té době nebylo proto možné dát jednoznačné vyjádření k doporučení pro osvojení dítěte.

A protože žadatelé ani po kontrolním psychologické vyšetření nebyli doporučeni jako osvojitelé, začali se zajímat o možnost pěstounské péče. Přibližně asi za půl roku dostali do pěstounské péče nezletilého Petra, dítě romského původu, jemuž v té době byly tři roky.

V době, kdy nezletilý chodil do školy, nebyly s ním vážnější problémy. Výchovné problémy začaly ve škole, pak krádeže doma, v době pobytu v zahraničí a i po návratu domů krádeže u spolužáků, toulky, pozdní příchody, lhaní, útěk z domova. Petr velmi snadno navazoval kontakty, vlastně je sám vyhledával. Celkově byl hodně nezdrženlivý a to i v mluvě, vše připomínkoval, komentoval a to často bez většího rozmyslu. Rád na sebe strhával pozornost, byl extrovertní typ se snahou o sebeprosazení. Nebyl nikdy agresivní, reagoval převážně impulzivně, podle momentálního nápadu a situace, bez schopnosti předem odhadnout dopad svého jednání. Nejvýraznější příčiny jeho chování jsou dle výsledků psychologického vyšetření v rané deprivaci a lehké mozkové dysfunkci.

Co se týká postoje pěstounky, ta byla většinou přetížena problémy Petra a i náročnou péčí o mladší děti. Dle psychologů prožívala určitou „bilanční krizi“ a to i s myšlenkami na zrušení pěstounské péče. Pěstoun měl ve vztahu k nezletilému větší odstup, chtěl hlavně pomoci své ženě situaci zvládat a dával vždy Petrovi novou šanci. Nezletilý sám měl k pěstounům celkem dobrý vztah. Jak sám řekl, na pěstouna se vždy těšil a byl s ním rád, byl pro něj pozitivní postavou, velmi důležitou, které si cení. S pěstounkou byl vztah občas problematičtější, dle jeho slov k ní měl mnoho výhrad, například to, jak se chovala k dětem, prý je bila a Petrovi vzhledem k jeho původu neustále připomínala, že špatně skončí. I on sám měl ze svého genetického původu strach a všechny své problémy a neúspěchy mu přičítal. Ale vinu za své chování přičítá i pěstounům, protože ti dle něj byli při výchově příliš benevolentní, chyběly mu pevné mantinely a hranice.

Jak z výše uvedeného vyplývá, pěstouni se snažili nezletilému vytvořit dobré rodinné

zázemí a materiálně ho zajistit. Vzhledem k jejich pracovnímu vytížení, ale především jejich povahám, pravděpodobně neměli dispozice k tomu, aby tento úkol zvládli. Zřejmě i genetické vlivy na osobnost nezletilého jejich situaci neusnadnily. Je zřejmé, že výchovu nezletilého nezvládli. Je otázkou, zda by chlapec uspěl v jiné rodině. Takto můžu alespoň konstatovat, že vyrůstal v rodině a prožil takové věci, jaké by v ústavu rozhodně neprožil.

Závěr

V úvodní kapitole jsem definovala klíčové pojmy důležité pro práci. Těmito pojmy jsou výchova, pomoc, péče, dítě a rodina. Pojmu rodina se podrobněji věnuji v samostatné kapitole, protože rodina je důležitou společenskou institucí a velmi důležitým předpokladem pro šťastné dětství. Šťastné dětství by mělo být samozřejmostí pro život každého dítěte, ale v mnoha případech tomu tak není. Děti přicházejí o své rodiče nebo rodiče se jich sami zřeknou, jiní rodiče naopak po dítěti velmi touží, ale vlastní dítě z nějakého důvodu mít nemůžou. Proto jako náhradní rodiče se opuštěných dětí ujímají a berou si je za vlastní. V tuto chvíli mohou přicházet problémy související s nevlastním rodičovstvím, nevlastní rodinou či nevlastním dětstvím.

Osvojení a pěstounská péče jsou u nás nejčastější formy náhradní rodinné péče a pomáhají dětem najít nové rodiče a rodinu. Pokud jde o dítě malé, nejlépe novorozeně, dítě našeho etnika, zdravé nebo má menší zdravotní vadu, nebývá žádný problém s jeho osvojením. Budoucí rodiče se většinou nezajímají ani o původ dítěte a neřeší ani jeho pohlaví. Tento typ náhradní rodinné péče v současné době dle mé konzultantky, od níž jsem mimo jiné získávala potřebné informace, převládá. Pěstounská péče nastupuje v případech, kdy jde o dítě starší, případně sourozence, většinou romského původu nebo dítě zdravotně postižené. O pěstounskou péči mají většinou zájem rodiny mající už jedno nebo více vlastních dětí. O tuto formu náhradní rodinné péče v posledních letech - dle vyjádření mé konzultantky - přestává být zájem. Jde o péči, kdy pěstouni dostávají od státu peněžní příspěvek, ale ne v takové výši, aby se pěstounům tato forma pomoci „vyplatila“. To bývá pouze v případě, že mají v péči více dětí, což je však už příliš problematické, protože s dětmi bývají vzhledem k jejich původu a většinou i zdravotním problémům velké potíže. Ale nejen s dětmi, ale i s jejich biologickými rodiči, protože ti nebyli zbaveni rodičovských práv a stále v důležitých věcech o dětech rozhodují.

Ani samotný proces, který předchází samotnému osvojení či pěstounské péči není žádnou jednoduchou záležitostí. Je hlavně po psychické stránce pro budoucí rodiče velmi náročný a není ani jisté, zda vytoužené dítě dostanou a kdy ho dostanou. Samotná doba čekání na přijetí dítěte do rodiny je pak zpravidla nejdelší. Při psaní práce a při studování dokumentace k jednotlivým kazuistikám jsem zjistila, že proces, kdy rodiče žádají o osvojení dítěte, je mnohem zdlouhavější. Žadatelé podstupují mnohem více psychologických vyšetření, ta jsou podrobnější a konkrétnější než je tomu v případě pěstounské péče. I doba, kdy na dítě musí čekat, je mnohem delší, ale to je zřejmě způsobeno tím, že dětí je méně než žadatelů o ně. Po tom všem chybí zpětná vazba od osvojitelů. Ti nemají povinnost informovat o průběhu

osvojení, ale je to určitě škoda, protože problémům na základě zkušeností, zvláště těch negativních, by se dalo v dalších případech předejít. Podotýkám, že mluvím z pozice sociální pracovníce, protože vím, že většina psychologů je s rodinou v neustálém kontaktu, ale zase pouze jen v tom případě, když ho sami potřebují.

V pěstounské péči je tomu zase úplně jinak. Pěstouni nepřebírají za dítě úplnou zodpovědnost, biologičtí rodiče nebyli většinou zbaveni rodičovských práv a o důležitých věcech dítěte i nadále rozhodují. Příslušný soud si každý rok vyžádá zprávu sociálního odboru o tom, jak pěstounská péče probíhá a případné problémy se mohou proto okamžitě řešit. A možná i tato pravidelná kontrola pěstounům nevyhovuje a zájem o tuto péči je i z tohoto důvodu stále menší.

První kazuistika demonstruje, že proces osvojení je celkem rychlá a jednoduchá záležitost. A to vzhledem k tomu, že jde většinou o osvojení dítěte ne staršího jednoho roku, jde o proces, který se prakticky rozhodnutím soudu uzavře. Pokud jsou náhradní rodiče vhodnými pro osvojení a zároveň je právně volné dítě, nic osvojení nestojí v cestě. Na osvojené dítě již od raného dětství náhradní rodiče výchovně působí a mohou tak mírnit negativní vlastnosti, které si ve své genetické výbavě přináší od svých biologických rodičů. Jak naznačuje druhá kazuistika, v případě pěstounské péče, kdy do rodiny přichází starší dítě a rodiče navíc nejsou stoprocentně vhodnými adepty pro náhradní rodinnou výchovu, může docházet k velmi vážným problémům. Velmi důležitým se ukazuje také původ dítěte, jeho intelekt, vliv psychické deprivace, pobyt v ústavním zařízení, ne příliš podnětné náhradní rodinné prostředí a povahové vlastnosti náhradních rodičů.

Literatura

1. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 152. ISBN 978-80-7376-392-5.
2. BUBLEOVÁ, V. Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti. In MATĚJČEK, Z. aj. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 11-25. ISBN 80-7178-637-3.
3. BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. aj. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 31-42. ISBN 80-7178-304-8.
4. GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 144. ISBN 978-80-247-1788-3.
5. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 117, 402, 420, 680, 512, 107. ISBN 80-7178-303-X.
6. KOLUCHOVÁ, J. Psychická deprivace a možnosti její nápravy. In MATĚJČEK, Z. aj. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 84-90. ISBN 80-7178-637-3.
7. KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Praha: MPSV ČR, 1992, s. 140. ISBN 80-85529-01-7.
8. LANGMAIER, J., MATĚJČEK, Z. *Člověk známý neznámý*. Praha: Mladá fronta, 1959, s. 469.
9. LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 3. dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1974, s. 400. ISBN 735-21-08/20.
10. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. rozš. a přepr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 144. ISBN 80-85850-24-9.
11. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 53, 142, 150, 262, 187. ISBN 80-7178-549-0.

12. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 94. ISBN 80-85282-83-6.
13. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999, s. 140. ISBN 80-7169-897-0.
14. MATĚJČEK, Z. aj. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 183. ISBN 80-7178-304-8.
15. MATĚJČEK, Z. aj. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 155. ISBN 80-7178-637-3.
16. MIŇHOVÁ, J. *Psychopatologie pro právníky*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2006, s. 134. ISBN 80-86898-70-9.
17. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, s. 176. ISBN 80-7178-559-8.
18. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007, s. 143. ISBN 978-80-7367-318-5.
19. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 870. ISBN 80-7178-802-3.
20. WERNER, T. *Grundriss Soziale Arbeit*. Opladen: Leske + Budrich, 2002, s. 976. ISBN 3-8100-3319-7.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora: Iveta Jelínková

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Výchova dětí a pomoc dětem v náhradní rodinné péči

Počet stran bez příloh:

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 19

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 1

Počet internetových odkazů: 0

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Rok dokončení práce: 2009

Evidenční list knihovny

Souhlasím s tím, aby má diplomová práce byla využívána ke studijním účelům.

V Praze, dne:.....

.....

Uživatel potvrzuje svým podpisem, že pokud tuto diplomovou práci využije ve své práci, uvede ji v seznamu literatury a bude ji řádně citovat jako jakýkoliv jiný pramen:

Jméno	Adresa	Datum	Podpis

Název bakalářské práce: Výchova dětí a pomoc dětem v náhradní rodinné péči

Autorka bakalářské práce: Iveta Jelínková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Koťa

Oponentka absolventské práce: Mgr. Miluše Baginská

Posudek oponentky:

Studentka Iveta Jelínková (dále jen autorka) si vybrala za téma bakalářské práce tematiku náhradní rodinné péče (dále jen NRP), ze které výrazněji popisuje nejčastější formy NRP – osvojení a pěstounskou péči. Autorka v textu zmiňuje rodinu jako významnou společenskou jednotku, instituci, která zatím v naplnění svého smyslu nebyla překonána (smyslu dobré výchovy dítěte). Autorka se zaměřuje na proces, v praxi vcelku dlouhý, několikaletý, kterým musí uchazeči o nějakou z forem NRP projít. Autorka prokazuje, že umí nejen dostatečně pracovat s odbornou literaturou, nýbrž z textu můžeme vnímat její empatické sociální cítění s žadateli (náhradními rodiči) – snaží se nahlédnout na problematiku dlouhého a nelehkého procesu nejen ze strany odborného pracovníka (sociálního pracovníka, psychologa), ale také očima žadatelů a co více – samotného dítěte, o které se v NRP jedná především. O tématu NRP najdeme v odborné literatuře mnoho informací, mám zkušenosti, že téma je studenty sociální práce oblíbené a často popisované. Přesto oceňuji velký přínos autorky – nezůstala jen u popisu sociálně-právní tematiky. Dokázala téma NRP rozšířit o psycho-sociální pohled, o nezbytnou empatii a vidění tématu z několika úhlů. Považuji praktickou část za výborně propracovanou, kazuistické studie jsou obsahově a popisně bohaté, obsahující podstatné informace bez zavádějících a povrchních komentářů. V závěru bakalářské práce se autorka zaměřuje na výhody, nevýhody a možná slabá místa, která se vyskytují u procesu osvojení a pěstounské péče. Práci doporučuji k obhajobě.

Otázky k diskusi:

Které etické problémy a etická dilemata vnímáte jako velmi podstatné (zatěžující) v praxi sociálního pracovníka, pracujícího s žadateli o osvojení (plus pěstounskou péči)?

V Praze 11. 5. 2009

Mgr. Miluše Baginská

Anotace: Hlavními tématy jsou osvojení a pěstounská péče, které jsou nejčastějšími formami náhradní rodinné péče. Autorka píše o rodině jako o významné společenské instituci, jejíž existence je nutná pro úspěšnou výchovu dětí. V práci dále popisuje dlouhý proces, kterým musí uchazeči o náhradní rodinnou péči projít. Zmiňuje se o dlouhé době čekání před přijetím dítěte do rodiny. Dále o dědičných zátěžích, které si přenáší dítě do náhradní rodiny z rodiny biologické. O problémech vyplývajících z nevlastního dětství a nevlastního rodičovství. Věnuje se problematice psychické deprivace, kterou děti trpí v nefunkční rodině nebo v ústavní péči, která předchází umístění do nové rodiny.

V praktické části autorka popisuje konkrétní případy osvojení a pěstounské péče. Zaměřuje se na anamnestické údaje budoucích rodičů, na důvody jejich snahy o získání dítěte. Popisuje situaci dětí, které se staly vhodnými pro náhradní rodinnou péči. V závěru práce se zmiňuje o výhodách, nevýhodách a problémech, které mohou být u obou forem náhradní rodinné péče.

Klíčová slova: dítě, péče, pomoc, výchova, rodina.

Abstract: The dominant themes are adoption and foster-care which are the most frequent forms of surrogate family care. The author writes about family as a significant social institution whose existence is important for successful children's upbringing. The author of this essay writes about long process by which aspirants for surrogate family care have to go over. Then she writes about long time of waiting before getting child to family. Next about hereditary stress that brings child from biological family to surrogate family. About problems, that result from stepchildhood and stepparent. She devotes to problematic of psychic deprivation, which are children suffered from in functionless family or institutional care which goes before placing to new family.

In a practical part the author describes concrete cases of adoption and foster-care. She is focusing on anamnestic data of future parents, reasons of their pursuit of child. She describes the situation of children who became suitable for surrogate family care. At the close of the essay she makes reference to conveniences, disadvantages and problems which could be in both forms of surrogate family care.

Key words: child, care, aiding, upbringing, family

Posudek na bakalářskou práci Ivety Jelínkové *Výchova dětí a pomoc dětem v náhradní rodinné péči (PVŠPS, 2009)*

Autorka se zaměřila na téma osvojení dítěte v náhradní rodině, probírá možné formy osvojení dítěte novou rodinou. V první kapitole uvádí definice základních pojmů práce. V druhé se věnuje tématu rodiny, absenci rodičovství a nevlastnímu rodičovství. Třetí kapitola je věnována popisu forem náhradní rodinné péče a jsou popsány problémy, které se v této oblasti objevují. Čtvrtá kapitola je věnována procesům zprostředkování náhradní rodinné péče (žádost, čekání na dítě, přijetí dítěte do rodiny). Pátá kapitola se zabývá problematikou psychické deprivace u dětí. Šestá kapitola obsahuje vybrané případy osvojení. Jde o několik kasuistických studií, kde je jednak rozebrána historie dítěte, ale i jejich osvojitelů - včetně problémů, které po osvojení vznikaly. Autorka poukazuje na rozdíl mezi osvojením a pěstounskou péčí, která postupně ztrácí pro mnohé žadatele na významu - a upadá.

Celkové hodnocení: autorka si zvolila téma, které je aktuální - a ukazuje na řadu problémů při osvojení nezletilého dítěte. Jistou slabinou práce je snaha autorky se opírat o prameny i tam, kde by mohla řadu věcí naformulovat zcela samostatně. Takto text chvílemi vypadá jakoby se autorka nedokázala osmělit a samostatně se vyjádřit - a proto se neustále opírá o autority z oboru. Na druhé straně lze konstatovat, že téma na malé ploše vyčerpala, popsala nejdůležitější formy dnešního možného získání dítěte do náhradní rodinné péče - a poukázala na problémy, které v těchto formách péče o děti a dorůstající mládež vznikají. Kasuistiky jsou živé, plastické, rozkrývající reálné problémy klientů - osvojovaných i osvojitelů. Práce splňuje požadavky kladené na bakalářské práce - a lze ji předložit k obhajobě.

V Praze 10. 5. 2009

doc. PhDr. J. Kořan